

تاریخ اسلام

برنجی جز

رشدی مکتبلر او چون درس کتابی

ناشری:

صبح کتبخانہ سی

قرآن، اوفان

رسم ئەلە نېچە يوز
تەرىپى و تەسۋىر دىن قىلم،
كۈن بويى سويلەپ آڭلانورغە
رسم ايله بر ثانيه ده آڭلانوب بولا. متمدن ملنلر
زور ياردم كوره لر، رسم آلا ر اوچون اولرن دىن آرتق خدمت
شونڭ اوچون آلا ر مەكن بولغان قدر هر كىتابنى، خصوصا درسلك اثرلارنى
رسملى ايتەرگە طورشالار و ايتەرلر. تاريخ، جغرافيه غە دائر اثرلرنڭ، قرائت
كىتابلار ينڭ رسمسزلىرى بولارده يوق ديه رلك.

فقط بز، بر طرفدن رسمدن قورقو، ايكنچى طرفدن خلقبز اچنده رسمنڭ
اهمىتن آڭلاوچى آز بولو سببلى، بو كونگە قدر رسمدن تېوشنچە فائده لانه
آلمى ايدىك، بلكە كېروسنچە رسملى اثرلر بر تورلى مكر وه كوريله حتى
تېوشنچە تارالووينده مانع بولا ايدى.

ايندى صوڭقى بىللارده بزده ده رسم دن قورقو بىدى ديه رگە يارى؛ آنڭ
اهمىتن، فائده سن آڭلاوچىلارده كوندن كون كوبه يه بارا. شونڭ اوچون
بزده موندن صوڭ مەكن قدر هر نشرىاتبىزنى، خصوصا درسلك بولغانلارنى
رسملى ايتوب چغارورغە قرار بېردك.

بونده قدر كىتبخانه بز طرفندن چغارلغان رسملى اثرلر يايىنه قوشوب
چىناڭزگە «رسملى تاريخ اسلام» نام اثرنى تقديم ايتە بز. مطبوعاتبىز اچنده بو
تاريخ، رسملى اوله ر ق چغوچى، برنچى اثر بولىدىغىن ئەلە نى كوب رسم تاباده
ويىرلەشدرده آلمادق. فقط كېلەك طبع لرنده رسم و مندره جەسى چھتندىن
ا كمال ايتو اميدى ايله حاضرگە شونڭ ايله قناعتملە نوب نشرينه قرار بېردك.
احترام ايله: «صبح» اداره سى

ئوشبوزڭ برلە بىرلىككە رشى مەكتىلار اوچون درسلك «رسملى تورك - تازا تاريخى» باصلوب چقىدى.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

I

عربستان نىڭ موقع جغرافىسى و عرب لار.

«عربستان» آزياننىڭ غەرب جەنۇبى سىندە بىر يارىم آتە بولۇپ، شىمال
طرفىدە «سورىيە» «ئىراق» قىسىملىرى، جەنۇب طرفىدە «بەحر مەھىپى ھىندى»
«ئىمان دېڭىزى» شەرق طرفىدە «ئەلبەج فارس» ھازىرقى «بەسرە» كورۇزى،
غەرب طرفىدە، «بەحر ئەمىر» دۇر.

عربىستاندە ئىلىكىدىن بېرىلى غەربلەر ئورالار ايدى. غەربلەر دىن اسلام
ظەھىر بولمىسىدىن ئىلگۈرۈك «مىسىر» و «ئىراق» طرفلەرىنە قىسىر ئاراللا باشلاغانلار
ايدى.

عربلەرنىڭ كۆپىسى «بەدىيى» (كۆچمە بەھە خەلق) بولۇپ قىسىردە چادىرلەر ايلە
ھىوان آصراب كۆن كېچەرلەر، آزارلەندە شەرلەر، آوللەر ئوزۇب مەنى ھالە
ياشاۋچىلەرىدە بار ايدى. مىثلا «يەمەن» قىسىملىرىدە «بەنى ھەمىر» ھۆكۈمەتى بولۇپ
مەنتەزم شەرلەر، زور-زور آوللەرى بار ايدى.

عربىستان ايسكىدىن بېرىلى ھىجاز، يەمەن، ھىزموت، ئىمان، نەجەد، بەھرىن
ئىسمىلەر ايلە بىر نېچە گە بۆلۈنۈپ يۈرتىلە ايدى. «ھىجاز» قىسىملىرىدە غى «مەكە»
و «مەدىنە» شەرلەر ايسكىدە نوك بېك شەرلىلى ايدىلەر.

غەربلەر: ھىزموت نوح نىڭ «سەم» اسملى اوغلى نىڭ نىسلىدىن بولۇپ، اوچ
قىسىم (بولك) كە آيىرلار. «بەئىدە» «ئەربە» «مىستەربە» اسملىرى ايلە يۈرتلەر
ايدى. «بەئىدە» غەربلەر بېك ايسكىدىن كېلە غەربلەر بۆلۈپ بوللەر ھىقىدە
تارىخ يىراققە بارا آلمى ئوقۇتۇپ قالادۇر. «ئەربە» غەربلەر «بەنى قەطەن»
غەربلەر. «مىستەربە» غەربلەر «ھىجاز» ئارقىلىق ئورالار غەربلەردىن ئىبارەت.

بونلر ایسه حضرت اسماعیل نڭ «جرهم» قبیل سندن آلفان خاتونندن نارالغان عربلر بولوب زمانه سینڭ ایڭ سوداگیر خالقاری بولمشاردر. بونلرده مسال تربیه سی هم یاخشوق ترقی اینکان ایدی.

«مستعربه» عربلرینڭ ایڭ بای وایڭ اوستون بولغانلری مکهنڭ غرب شمالی طرفنده بولغان «قریش» قبیل سیدر، مکه شهرینڭ توب خلقی بونلردر. «کعبه الله» نڭ بوتون خدمتی بونلر قولنده بولغانلقدن، تللریده باشقه عربلرگه فاراغانده، درست و فصیح بولدغندن باشقه عرب قبیل لرندن اوستون و حرمتلی کوریلر ایدی. دین اسلامڭ مؤسسسی پیغمبرمز «محمد علیه السلام» شول «قریش» قبیل سندنر.

عربلر نڭ هر قابوسینڭ تللری بر بولوب آیرمالری آز بولسه ده آرالرنده برلك یوق ایدی. کوبیسی «پوت پرست» بولوب بعضیلری «خریستیان» و بعضلریده «یتود» مذهبنده ایدی. عربلر آراسنده شعر سویلمک بیک ماقداولی اش بواوب یلک بر مرتبه «سوق - عکاظ» دیگان اورنک مشهور یارمونکهلری بولا ایدی. بو یارمونکهلده سوداگیرلر زور - زور سودالر ایتهلر؛ شاعرلر ایسه «شعر یارشلری» یاصیلر ایدی. شعر سویلهوده اوستون بولغانلرغه زور - زور هدیه لر بیرهلر، آنلرنڭ شعرلرن «کعبه الله» دیوارینه آصوب قوبالر ایدی. عربستان صحرالری طالعق وقوم اقلردن عبارت بولدغندن اچنده عسکر یورتک اوچون بیک اوکفایسز ایدی. هم عربستان قطعه سنده کوزگه کورنورک بایلقده یوق ایدی. شونلقدن بوقطه گه هیچ بر حکومت کوز سالمادی، عربستاننی ضبط ایتهرگه اویلامادی.

عربستاننڭ «یمن» طرفلری توزک وبای بولدغندن بو طرفلرنی «حبش» حکمداری بحر اهر آرقلی چقوب اوز قولینه آلدی.

«یمن» طرفلرنده «والی» (گو بیرناتور) بولغان «آبرهه» کعبه اللهنی خراب ایتمک اوچون «مکه» گه کیلیدی. (لیکن مکه یاقننده الله نڭ قورینه اوچراپ هلاک بولدیلر). بونڭ سببی ایسه، عربلر «پوت پرست» وقت لرندوق «کعبه» نی مقدس سانیلر، یل صاین بر وقت هر قبیله شونده جبولوب قربان چالالر، عبادتلر قیلالر ایدی. «آبرهه» ایسه «صناعا» شهرنده بر زور معبد

(عبادتخانه) بنا ایتدروب، عرب قبیلہ لرن شونده جبارغہ نلی ایدی. عربلرنک
هیج بریسی بونارغہ التفات ایتمه دیلر. بلکه آنک عبادتخانه سن بر وقت
یاغشی غنه مسخرده فیلدیلر.

حیش لردن صوگ «بمن» طرفلری «ایران» دهغی «ساسانیان» حکومتی
قولینه کردی.

II

ظهور اسلام.

پیغمبرم محمد علیہ السلام، میلادعیسی (عیسی علیہ السلام نك طوغو وندن) دن
۶۲۲ نچی یل ربع الاوّل آیینک ۱۲ نچی کوننک، دوشنبه کون دنیاغه کیلیدی.
آناسینک اسم شریفی «عبدالله» بواوب آناسینک اسمی «آمنه» در. پیغمبرم
دنیاغه کیلگانچه نکه قدرلی آناسی «عبدالله» وفات ایتکان ایدی.
عربستان دهغی شهرلرنک هواسی بالالر تربیه سی اوچون بیگوگ موافق
بولماغانغه، شهر خلقی بالالرن طوو ایله قرده طورا طورغان عربلرگه بیروب
تربیه ایتدره لر ایدی. بوندی تربیه گه بالا آلا طورغان خاتونلرغه «مرضعه»
(سوت آناسی) دیلر ایدی. پیغمبرم دنیاغه کیلو ایله آناسی حضرت آمنه ده
محمد علیہ السلامی «حلیمه» اسملی سوت آناسینه بیروب بیهردی. «حلیمه»
عربلرنک «بنی سعد» اسملی قبیلہ سندن ایدی. پیغمبرم دورت یل قدر «حلیمه»
تربیه سنه قالدی. لکن پیغمبرم زده، باشقه بالالرده کورلمی طورغان، بعض بر ایس
کیتکیچ اشلر کورلدکندن حلیمه نك ایری بو اشلرگه عجب لنه باشلادی. شوندن
صوگ حلیمه محمد علیہ السلامی اوزینک آناسی «آمنه» گه کیتوروب طابشردی.
پیغمبرم آلتی یاشینه یئکانده آناسی حلیمه دخی وفات ایتوب، باباسی
«عبدالمطلب» تربیه سینه قالدی. سیکز یاشینه کیلگانده باباسی عبدالمطلب
هم وفات ایتدکندن باباسینک قزدهشی «ابو طالب» تربیه سینه قالدی.
ابو طالب محمد علیہ السلامی اوز بالاسندن آرتق یاراتوب یاغشی
تربیه ایتدی. محمد علیہ السلامک تربیه سی حقنده هیج بر قصور ایتمه ددی.
ابو طالب ایسه مکه ایله شام آراسنده یوروب سودا ایتد ایدی. محمد
علیه السلام اون ایکی باشنه ایکان آنی سودا اوچون شامقه آلوب بولغه چقدی. بولک

بارغانده «بحر لوط» نڭ شمال طرفنده «بصرى» ديگان بر اورنده «بخيرا» اسملى بر راهبغه اوچراديلر. «بخيرا» محمد عليه السلام ده بعض بر علامت لار كوروب آنڭ آخى زمان پيغمبرى بولاچغن بلدى. هم ابوطالبكه: «بو سوزنڭ يانگنزهغى بالا، علامتلىرىنه فاراغانده، آخى زمان پيغمبرى بولاچق، سز بونى شامغه آلوب بارماڭز، احتمال آنده يهوديلر بلوب برور ضرر كيتوررلر» ديدى. شوندىن سوڭ ابو طالب بوتون مالن «بصرى» ده ساتوب بتروب كبرو مكه گه قايتوب كيندى.

محمد عليه السلام بكرمى اوچ ياشنده وقتده بر مرتبه شامغه باروب كيلدى. بكرمى بيش ياشنك وقت «خديجه» اسمنده گى بر خاتون ايله نكادلاندى. «حضرت خديجه» فرق ياشلارنده بيك دولتملى طول خاتون ايدى. محمد عليه السلام طبيعتينڭ بوتونلىگى، خلقى نڭ توزمىگى ايله يورتش وطورشلفينڭ ماتورلىقى ايله نسل ونسبىنى حتى بوتون قىبله سن اوزىنه قاراتقان ايدى. شونلقدن آنارغه ياش چاغندوق «محمد» كنه دىماي «محمد الامين» دىوب يوريلر ايدى.

محمد عليه السلام غايب صبر، كوركام خاقللى، هر كمگه نىگنزار اوچان وطوغرى سوزلى ايدى. وطوغرى سوزى اوچون هيچ كمدن قورقمى ايدى. بوتون قريش قىبلهسى «پوت» لرغه تابىغان وقتده اول پوت لرنڭ برينه ده التفات ايتمه دى. مكه شپىرندن يراق توڭل «حرا» اسمنده بر طاغ بار ايدى. محمد عليه السلام شول طاغغه باروب هر وقت عبادت قىلا طورغان ايدى. قاي بر وقتلرده شول طاغغه باروب، گهلله نيچه شهر كون قايتمى عبادت ايله وقتن اوزدرا ايدى.

محمد عليه السلام غه پيغمبرلك كىلووى.

محمد عليه السلام غه فرق ياشلارنده وقت پيغمبرلك كىلدى. «جبرائيل عليه السلام» آرقلى قرآن كريم ايندريله باشلادى. ايڭ باشلاب اينىگان آيت «اقرا باسم ربك الخ» آيت كريمه سيدر.

جبرائيل عليه السلام «اقرا باسم» سوره سن كىلتورگانده محمد عليه السلام «حرا» طاغنده عبادت قىلمق ايدى. بو وقت رمضان آيينڭ ۱۷ نچى كونى دوشنبه

کون ایدی. مونه شوندن سوڭ محمد علیه السلام مکه خلقن آفرنلاب دین اسلامغه اوندى باشلادی. آغاچ و طاشدن یاصالغان «پوت» لرغه عبادت ایتونونڭ ناچار بر عادت ایگانن آڭلاتورغه کرشدی.

ایڭاؤل دین اسلامغه کروچی حضرت خدیجه بولدی. آندن سوڭ ابوبکر

الصدیق، حضرت علی، زید بن حارثه بوندن سوڭ عثمان بن عفان، زبیر بن العوام، عبدالرحمن بن عوف، سعد بن وقاص، بونلردن سوڭ طلحه بن عبیدالله دین اسلامنی قبول ایتدیلر. لکن بو وقتده دین اسلامنی یاشرن رهوشده طارانالر، دین اسلامغه مخصوص بولغان عبادتلرنی طنچ اورنلرده غنه قیلالر ایدی.

اوج یلدن سوڭ الله تعالی دن: «بیورلغان اشکنی آشکارا قیل» دیوامر کیلیدی شوندن سوڭ محمد علیه السلام دین اسلامنی آچقندن آچقغه سویلی و عربلرنی دین اسلامغه اوندى باشلادی. لکن عربلر، محمد علیه السلام نڭ: «پوت لرغه نابونما گز، آنلر اله توگل، آنلرغه عبادت قیلودن بر نهرسهده چقمی» دیووبنه

آچولری کیلیدی. هر قایوسی محمد علیه السلامغه دشمان کوزی ایله قاری باشلادیلر. آنی هر وقت مسخره قیلالر ایدی. قوللرندن کیلگان ضررلرنی ایرشدررگه باشلادیلر. شولای بولسهده دین اسلامغه کروچیلر کونندن کون آرتا باشلادی. عربلر محمد علیه السلام نڭ بو اشینه نی قدرلی آباق چالورغه طرشسهلرده بوللرا آمادیلر. آخرنده «قریش» نڭ الوغلیری جیولوب ابوطالب که باردیلر. «قرداشڭ محمد یا شڭی دین چقارغان، بزنگ آنا بابالرمزدن قالغان دینمزننی مسخره ایته، خلقنی اوزی چقارغان دینگه اوندى، سین تهیت، اول بو اشندن قایتسون» دیدیلر.

ابوطالب آنلرنڭ بو سوزلرینه التفات ایتمه گهچ «سین آنی یاقلیسڭ، اوزگده شول طرفده» دیهرک اوزنده شلتهلی باشلادیلر.
(پیغمبر علیه السلام نڭ اوزن کورگان و دین اسلامنی قبول ایتکان کشى لرگه «صحابه» دیلر).

صحابه لرنڭ حبشستانخه کوچولری.

پیغمبرمزن عربلرنڭ دشمانلانووینه هیچ بر التفات ایتمه دی، همان اوز بولنه بولدی. برنی قدرلی رفتلر اوتکلاچ «حضرت عمر» ایله «حضرت حمزه» دخی

دین اسلامنی قبول ایتدیلر. شوندن صوڭ عربلرنڭ آچولاری تاغیده قباردی. یینه جیولوب ابوطالب که باردیلر. «بز محمدنڭ بو اشینه چدی آلیمیز، سین اوزنڭ محمدنی یاقلی ساڭ؛ سین محمدنی بواشندن دوندر، یوقسه سینڭ اوزگنی ده آرابزدن چفارامز» دیدیلر. لکن ابوطالب ایسه محمد علیه السلامنی یافلاون تاشلامادی. شوندن صوڭ کافرلر مسلمانلرنی چیکدن طش جزالی باشلادیلر. قیلماغان مسخره لکلرن قالدرمادیلر. بارا طورغاچ مسلمانلرنڭ کافرلرنڭ جزالرینه چدار حاللری قالمادی. شول حالگه کیلگاج محمد علیه السلام صحابه لرگه «حبش» یرینه کوچهرگه رخصت ایتدی. باشلاب حضرت عثمان بن عفان هم خاتونی رقیه، زبیر بن العوام، عثمان بن مضعون، عبدالله بن مسعود، عبدالرحمن بن عوف، حضرتلری وباشقه برنی قدرلی صحابه لر «حبش» یرینه کوچوب کیتدیلر. شوندن صوڭ بربر آرتلی کوب صحابه «حبش» یرینه کوچدیلر. بوندن صوڭ مشرکک اوچون تاغی بر حسرت آرتدی. چونکه «حبش» یرنده گی مسلمانلرنڭ قوت نابولری بیک ممکن ایدی. حبش لیلرنڭ مسلمانلرنی یاغشی قبول ایتولری دین اسلامغه چغوچی عربلر اوچون بیک اوکفابلق بولا باشلادی. آخرنده مشرکک، حبش حکمداری «نجاشی» غه ایلچیلر بیهروب مسلمانلرنی اوز یرینه قبول ایتمه ون صورادیلر. لکن نجاشی بونلرنڭ سوزلرن قبول ایتمه دی. محمد علیه السلام غه پیغمبرک کیلونڭ ۱۱ نچی یلنه ابوطالب، آندن صوڭ پیغمبرمزنڭ خاتونی حضرت خدیجه وفات ایتدی. بونلرنڭ وفاتی اوچون پیغمبرمزن بیک قابغوردی. شونڭ اوچون بویلغه «عام الحزن» (قایغویلی) دیلر. عرب قبیللاری هر یل بر وقت «کعبه الله» غه کیلوب عبادت ایتلر ایدی. بو وقت ائرده پیغمبرمزن مکهدن چغوب تورلی یاقدن کیلگن عربلرنی دین اسلامغه اوندی ایدی. پیغمبرک کیلونڭ ۱۱ نچی یلنده «حزرج» قبیللر سندن آلتی کشی دین اسلامنی قبول ایتدیلر. بونلر «مدینه» گه قایتقاج شول طرفلرده دین اسلامنی تاراتا باشلادیلر. آز وقت اچنده «حزرج» «اوس» قبیللر سندن کوب بیسی دین اسلامنی قبول ایتدیلر. ۱۲ نچی یلده «اوس» «حزرج» قبیللر سندن اون ایکی کشی کیلوب «عقبه» دېگان اورنده دین اسلامنی قبول ایتوب

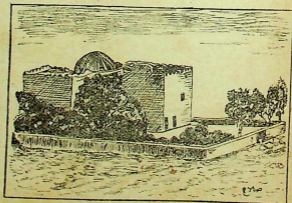

كىتىدىلەر. مۇنە شۇندىن سوڭ «مەدىنە» اطرافىدا دىن اسلام كۈندىن كۈن قۇت تاپوب، بىر نى قىرلى وقت اچىدە «اوس» «عرزج» قىبىلەلرى آراسىدا دىن اسلام قە كىرەگان آدم قالمادى.

پىغەمبەرمۇنىڭ مەدىنە گە ھىجرىتى (كوچۇوى).

مكەدە «ابۇجەل» اسملى بىر لعىن اوزىنە بىك كۈب كىشى اىبەرتۈب رسول اللەنى ئولتۇرۇرگە بىر پىلان تۈزۈدى. بىر وقت رسولمۇنى ئولتۇرۇر اوچون بۇرۇبىنى چولقاپ آلدىلەر. لىكن رسولمۇ بۇ حالنى «وحى» (*) اىلە بلۇب، حضرت علىنى توشە گندە ياتقۇرۇپ اوزى مشركر آراسىدىن چىقۇب كىتىدى. حضرت ابۇبكرنى اىدە شىكە آلۇب «مەدىنە» گە كىتىدىلەر. اش معلۇم بولغاچ مشركر قورا چەسەلدە، يولدا اوچرانا آلدىلەر. پىغەمبەرمۇنىڭ «مەدىنە» گە كوچۇبىنە ھىجرت دىلەر. بۇ ھىجرت بۇتون اهل اسلام اوچون يل باشى ياصالدى. مەدىنە گە يىتەر آلدىدىن «قبا» دىگان اورىدا طوقتاب شۇندە بىر مسجد ياصادىلەر. مسلمانلر طرفىدىن اىك اۆل ياصالغان عبادتخانا مۇنە شۇلدر. سوڭرە مەدىنە گە بارۇب «ابۇابوب الانصارى» دىگان صحابەدە قوناق بولدىلەر. رسول اللەنى قارشۇ

آلور اوچون مەدىنە خلقى نىڭ بۇتونىسى قارشى چەغانلر ايدى. ھرقابوسى اوزىدە قوناق بولوون تىلەر ايدى. لىكن رسول اللە ھىچ بىرىنە بارۇرغە رەئە قىلمادى. «دەۋەم كىمىڭ بۇرۇلى

(مەدىنەدە عرب اوىى)

شۇندە قوناق بولۇرمن» دىدى. دەۋەسى ايسە «ابۇابوب الانصارى» اسملى

(*) وحى اللە طرفىدىن بىلراۋ.

صحابه نك يورطى آلدنده چوكدگندن شونده قوناق بولدى. سوكره مدينه ده بر مسجد ياصاب مدينه نى اسلام نك مركزى ياصاديلر.

شوندن سوك «مكه» ده قالغان صحابه لر برهم برهم «مدينه» گه كوچه باشلاديلر. مدينه خلقى مكهدن كىلگان صحابه لرنى بيك آچق قبول ايتهلر ايدى. ايوارنده قوناق قىلار، قوللرندن كىلگان قدر ياردمده بولار ايدى. حتى بعض لرى اوزلرينك ماللرن بولب بيره لر ايدى.

مكه دن كوچوب كىلگان صحابه لرگه «مهاجر» ديلر (كوچوب كىلوچى ديمكدر) مهاجرلرنى آچق چراى ابله قبول ايتوچى صحابه لرگه «انصار» ديلر.

حضرت رسول زماننده غى صوغشلىر.

رسوله نك «مدينه» گه كوچووى «مكه» مشركلرينك برده كيف لرينه كىلمه دى. خصوصاً مدينه شهرى عربستان نك اورنا بر يرنده بولغندن مدينه نك مسلمانلر مركزى بولووى دين اسلام نك تيز زمان اچنده بوتون عربستانغه جابلوون كورسه ته ايدى. شونلقدن «مكه» مشركلرى مدينه گه هچوم ايتوب مدينه شهرن اوز قوللرينه آلورغه، دين اسلام نك طامرن قورتورغه چن كوكللرندن اوپلى باشلاديلر. بو وقت ايسه رسوله زگه الله طرفندن مشركلر ابله صوغشورغه رغصت ايتلگان ايدى. اوزاقده اومه دى، مشركلر ابله اسلاملر آراسنده بر نيچه زور صوغش لر بولدى. بونلرنك ايك زورلرى: «بدر» (* «احد» «خندق» «خيبر» «حنين» «تبوك» «فتح مكه» صوغشلىر بىر. بوصوللر نك هر قابوسنده مشركلرنك ايك زورلرندن بر نيچه آدملىر اولترلدى.

بدر كبرى صوغشى.

اسلام لر ابله مكه مشركلرى آراسنده بولغان صوغش لرنك ايك مشهورى هجرت نك ايكنچى يلنده بولغان «بدر» صوغشىدر. بو صوغشده اسلام لر طرفندن بالقز اوج بوز چاماسنده صحابه قاتناشدى. مشركلر ايسه اسلاملرغه

(* رسول الله اوزى عسكرنى اداره ايتكان بولسه شول صوغشغه «غزوه» ديلر. اول صوغشده اوزى بولمى، صحابه لردن بيرسى عسكرنى اداره ايتكان واسه بونارغه «سريه» ديلر.

فاراغانده ئەلە نېچە ئلوش كوب ايدى. مونك اوستينه مكدن ياردمگه تاغى
بر نى قدرلى مشركار كېلسەدە اسلام لىر جيكدىلر، بىك كوب غنيمت ماللىرى
ايله بر نى قدرلى اسيرده آلوب قايتدىلر. بوا سېرلر آراسنده رسولمىزنىڭ اتاسى
ايله بر طوغان آغاسىدە بار ايدى. اول دىن اسلامنى قبول اينىكچاچ
آزاد اينلدى.

بو صوغشده مشركارنىڭ باشلىقى ابو سفیان ايدى. صوغشده ابوچېل
ئولترلدى. ابو لىب اسملى بر ملعون مشركارنىڭ جيكلو قايقوسندن مكدەدە
اوزلىگىدىن ئولدى. بو صوغشك بوتون صحابەلر آرسلان كىبى غيرت كورسەتدىلر.
خصوصاً حضرت على ايله حضرت حمزە كوتلەمەگان در چەدە باطرلقلر قىلدىلر.
بدر صوغشندە قاتناشقان صحابەلرگە «اصحاب بدر» دىلر.

دىن اسلام ياكى باشلانغاندە مسلمانلر نمازنى «بيت المقدس» كە
قاراب اوقىلر ايدى. هجرتدن يىل يارم اوتكچ «كعبە الله» غە قاراب اوقورغە
اللهدن امر كىلدى. شولوق يىل اچندە رمضان آيندە ۳۰ كون روزە طوتەق،
بىلدە بر مرتبە حاللى كشىلرگە زكات بېرىمك فرض اينلدى. فرض نمازلر اوچون
آدان اوقومق مشروع بولدى.

أحد صوغشى.

«بدر» صوغشندە جيكلەنگاندىن صوڭ مشركارنىڭ بىك آچولرى قابارغان
ايدى. بوتون اويلرى بر وقت فرصت تابوب اسلاملردن اوچ آلو ايدى.
هجرتنىڭ اوچىنچى يىلى مشركار بىك كوب عسكەر جېب «مدىنە» گە ھجوم
ايتەرگە بولغە چقدىلر. اسلاملر بو حالدىن خېر آلوب مشركارگە قارشو چقدىلر.
مدىنەدن يراق توگل «أحد» دىگان طاغ بانندە اوچراشوب ايكى آرادە صوغش
باشلاندى. باشدە راق اسلام لىر جيگسە اردە، اسلام عسكەرىنىڭ بر نى قدرلىسى
رسول اللهنىڭ كورسەتكەن پىلانى ايله اش قىياماد قىلردىن، صوڭقە نابام مشركار جيكدىلر.
بو صوغشده رسولمىزنىڭ ايرنى ايله ياكى تاغى بارالاندى. بو صوغشده رسولمىزنىڭ
قرداشى حضرت حمزە ايله جېنەش قدر صحابە شېيد بولدى.

بو صوغشده جيكلو مشركار طرفندە بولسەدە مشركار اوچون مشقتدن باشقە
بر فائەدە كېلمەدى، كىرو قايتوب كىتدىلر.

خندق صوغشی

دین اسلام کوندن کون فوٲ تاپا، شونڭ ایله برگه مکه مشرکرینڭ اسلاملرغه طوتقان آچولری آرتقاندن آرتا ایدی. شوناقدن مشرکرینڭ بار فیکرلری اسلاملردن ئوچ آلو ایدی.

هجرتنڭ بیسنچی یلنک مکه مشرکری «بدوی» (کوچه به) عربلردن اون مڭ قدر عسکر جیوب «مدینه» اوستینه کیلورگه چقدیلر. اسلاملر بوندن خبر آلفاچ بر اورنغه چولوب مشرکریگه قارشو طورو حقنده کیگاش ایتدیلر. مشرکریگه قارشو طورو حقنده هر بر صحابه اوز فکرن بیان ایتدی. آراده «سلمان فارسی» اسملی بر صحابه نڭ فکری معقول تابلدی. آنڭ فکری ایسه: مدینه اطرافینه. دشمان آرقلی کیچه آلماسلق ایتوب، قاناو قازو ایدی.

مدینه نڭ باشقه طرفی اورمان کبی قوی خرما آغاچلری ایله هم زور - زور بنالر ایله چولغانقان بولغندن بو طرفدن دشمان غه یول بیرمه سکه اوکفای ایدی. ایکنچی طرفی ایسه آچق بولغندن دشمانغه قارشو طورو اوچون اوکفایسز ایدی. مونه شول آچق بولغان طرفقه «سلمان فارسی» رضی الله عنه نڭ فکری ایله قاناو قازورغه باشلاب بر نیچه کون اچنده تمام بولدی. مشرکری «مدینه» یانینه کیلوب قارشولرنده غی اونه آلماسلق قاناونی کورگاچ مدینه گه کره آلمی آبدراب قالدیلر.

بو وقت «مدینه» طرفلرنک آچق بولغندن مشرکری اوزاققه یتهر لک آزیق آلوب کیلمه گانلر ایدی شونڭ اوچون آشاو، اچو طوغری بسنه بیک آوراق کوردیلر. هم صوگغه تاباراق قوتلی جیل داول چققانلقدن حاللری بونسونلری اوکفایسزلانندی.

«مدینه» و «خندق» پلانی.

«مدینه» نی بکرمی کون قدر محاصره ایتوب طورغاچ تاشلاب کیتهرگه مجبور بولدیلر. «خندق» عربلر چه (قاناو) دیگان سوزدر شونڭ اوچون بو صوغشقه «خندق» صوغشی دیلر «قاناو» صوغشی دیمکدر.

«حدیبیہ» معاہدہ سی.

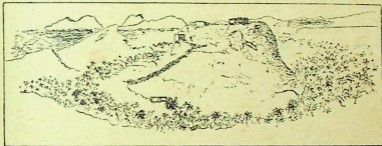
«حدیبیہ» مکہ پافنندہ بر اورنٹک اسمندر. خندق صوغشندن صوٹ بو اورندہ اسلاملر ایلہ مشرکلر آراسندہ بر «معاہدہ» (داغساؤور) باصالدى. بومعاہدہ اسلام لر اوچون شول وقت بيك اوکغابىسز بولسدهده، آخرى باغشى وچايلى بولاغشى معلوم بولدىغندن اسلاملر طرفندن قبول ايتولدى.

شويله، که: رسول الله هجرتنک آلتنچى يلىك بيش بوز قدر صحابه ايله «کعبه الله» نى طواف ايتمک اوچون «مکه مکرمه» گه سفر ايتدى. نيتلرى مشرکلر ايله صوغشو بولماغندن، رسول اکرم صحابه ارگه يانلرينه برهر فلچدن باشقه صوغش نهرسهسى آلماسقه امر ايتکان ايدى. مکه مشرکلرى بوندن خبر آلو ايله صوغش يارقن کوروب حاضر طورديلر. لکن رسول اکرم «حدیبیہ» گه يتکچده صوغش اوچون کيلمى، يالغز «کعبه الله» نى طواف اوچون کيلوون بلدرو اوچون بر ايلچى ببهردى. مشرکلر بو ايلچى نى شهيد ايتنه يازوب فالدیلر. ايلچى کيرو ئه يله نوب فايتمادى. رسول اکرم ايکنچى ايلچى ببهردى لکن بونى ده حبس ايتدىلر. صوگره مشرکلر طرفندن بر ايلچى کيلوب رسول الله نك فکرن آلوب مشرکلرگه فايتموب سويلدى. بوندن صوٹ مشرکلر طرفندن «سهيل» اسملى بر کشى کيلوب معاہدہ نك شرطلرى حقتک سويلشه باشلادى. اوزاق مذاکره دن صوٹ معاہدہ تمام بولوب هر ايکى طرف امضا ايتدىلر. (قول قويدیلر). معاہدہ نك بر مادهسى بوينچه رسول اکرم طواف قيلمى «مدینه» گه کيرو فايتموب کيتدى.

معاہدہ نك شرطلرى شونلر ايدى: مسلمانلرنک مکه گه کروب کعبه الله نى زيارت وطواف قیلولرى کيله چک يلغه فالدراچق، حج قیلغان وقتده مشرکلر «کعبه الله» نى اوچ کون قدر بوشاتوب طور اچقار، قريش لر طرفندن دين اسلامغه چغوچيلر بر نى قدرلى وقت قبول ايتلمه سکه اما اسلاملر طرفندن قريش لر طرفينه چغوچيلر بولسه قبول ايتهرگه وباشقه بر نى قدرلى شرطلر دخی بار ايدى.

خیبر صوغشی.

«حدیبه» معاهده سندن سوڭره یهودیلارنڭ «خیبر» اسملی قلعه (کرپور-ست) لری اسلاملر طرفندن محاصره ایتلدی. بوقاعه اول زماننڭ ایڭ مشهور، نقی قلعه لرندن ایدی. شولای بولسه ده اسلام عسکرینڭ غیرت واجتهادی

(یهودیلارنڭ خیبر قلعهسی.)

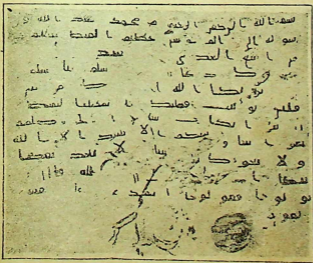
آرقاسنده آرزغه عسکر شهید بولغاندن صوڭ اسلاملر قولینه کیچدی. خیبر قلعهسی آلتقان کون «حبش» یرینه کوچکان مهاجرلارنڭ «مدینه» گه قایتدیلرندن خبر آلتدی. بونڭ

ایله اسلاملر اوچون برکونه ایکی زور شادلق بولدی. هجرتنڭ ۷ نچی

سنهسی پیغمبرمز (ایکی) مک قدر صحابه ایله «مکه» مکرمه» گه «کعبه» الله «نی طواف اوچون سفر قیلدیار «حادیبه» معاهده-

سی بوینچه مشرکلر «کعبه» الله «نی اوچ

کون قدر بوشانوب طور دیلر. اسلاملر «کعبه» الله «نی طواف قیلوب اوچ کون قدر مکده طور وب کبر و مدینه گه قایتدیلر.

«مقوس» که، بیهلرلگان مکتوب ایله پیغمبرمز نڭ مهری

کون قدر بوشانوب طور دیلر. اسلاملر «کعبه» الله «نی طواف قیلوب اوچ کون قدر مکده طور وب کبر و مدینه گه قایتدیلر.

بو سنه عجم شاهی «کسرا» غه روم ایمپراطوری «هرقل» گه حبش حکمداری «نجاشی» غه مصر حکمداری «مقوقس» گه بصره والیسینه سوریه ده «غان» حاکی «حارث» غه، دین اسلامغه اوندهب مکتوبلر یازلدی. شول مکتوبلرگه باصار اوچون پیغمبرمز کمشدن «میر» (پیچات) یازلادی. بو مهرده «محمد رسول الله» دیوب یازلقان ایدی.

فتح مکه

هجرتنڭ ۸ نجه یلنده مشرکالر «حدیبه» معاھدسن بوزدیلر. شول سببدن پیغمبرمز مکه مشرکلرینه صوغش آچوب، مکه مکرمه نی فتح ایتمک آرزوسینه کیلدی. رسول اکرمنڭ نینی مکه مکرمه نی کیسه کننگنه باصوب مشرکلر نی شاشرتوب فالدرمق ایدی. اطرافغه بلدرمیگنه صوغش حاضرلکاری کورلدی. اش تمام بولغاچ اون مک قدر عسکر ایل «مکه» اوستینه یوردیلر. مکه گه یاقین بر طاغ ایته گینه طوقتاب رسول اللهنڭ امری ایل، نورلی اورنغه اون مک قدر اوط یاقدیلر. بو قدر اوطنی کورگاچ مشرکلرنڭ عقللری باشلرنن چقا یازدی؛ اون مک قدر اوط کورنگاچ، اسلام عسکری بر نیچه اون مک قدر بولورغه کیرهک دیوب بیک فوروغه توشدیلر. مشرکلرنڭ باشلقی «ابوسفیاننڭ» یانینه جبولوب کیکاشکه باشلادیلر. آخرنده اسلام عسکرینڭ قوتن وحالن بلور اوچون بر نیچه آدم چقارورغه قرار بیریلر. ابوسفیان اوزی یانینه بر نیچه مشرکنی آلوب اسلام عسکرینڭ حالن بلورگه کیتدی.

بو وقت ایسه پیغمبر علیه السلام نورلی طرفقه کوزنهچی عسکرلر قویغان ایدی. اسلاملرنڭ حالن بلورگه چقغان مشرکلر مذکور کوزنهچی عسکرلر طرفندن اسیر آلتوب رسول الله یانینه کبالتورلدیلر.

پیغمبرمزنڭ آتاسی ایل، بر طوغمه فرداشی «حضرت عباس» مکه سفرندن ئەلله، نیچه بلئلك دین اسلامنی قبول ایتمکان بولسه ده، مشرکلرنڭ یاوزلقلرنن فورقوب کشی لرگه بلدرمی طوراً ایدی. اسلاملرنڭ مدینه دن مکهنی فتح قیلور اوچون چقانلرن بلگاچ بوتون بالا چاغالری ایل، تویه نوب مدینه گه بارورغه چقان ایدی. یولده اسلام عسکرینه اوچراب نهرسه لرینی مدینه گه اوزلادی. اوزی اسلام عسکرینه قوشلوب مکه گه یوردی.

کوزەتچی عسکرلر ابوسفیان ایله ابدەشارن پیغمبرمز یانینە آلوب کیلدیلر. حضرت عمر شول ساعت «ابوسفیان» نی یوق ایتەرگه صورادی. لیکن حضرت عباسنڭ اوتنوو ی برینچه عفو ایتلدی. شوندن صوڭ دین اسلامنی قبول ایتدی. صوڭره مکەگه فایتوب، اسلام عسکرینڭ قوۋتن، مکە یارانڭ اسلامراغە فارشو طورا آمایه چقلرن سویلەدی. مکە یلیر، اشنڭ چاپسزلقن بلسگاج، مکەنی صوغشماینچه اهل اسلامغە تسلیم ایتەرگه بولدیلر.

اسلام عسکر ی مکەنڭ اوچ طرفندن کرورگه قرار بیروب، اوزلری فارشو طورماغانده صوغش آپماسقە بولدیلر. مکەنڭ ایکی طرفندن کرگان عسکر برده تارشولق کورمنی مکەگه کردیلر. لیکن اوچنچی طرفدن کرگان «خالد بن ولید» نڭ قومانداسنده بولغان بر پولک عسکرگه «ابوچهل» نڭ اوغللری ایله آنلر طرفینە چیولغان مشرکلر فارشولق کورسەتدیلر، نی قدر وعظ ونصیحت ایتلسەده طیکلامادیلر. آخرنده اسلام عسکر ی صوغشورغە مجبور بولدی.

رسولمز مکەگه کرو ایله عفو عمومی (بوتون خلغە عفو) اعلان ایتدی. اسلام عسکر ی مشرکلرگه فارشو کوتلەگان درجەده حرمت، رعایت کورسەتدیلر. مشرکلر اسلام لردن بوندی یاخش ی معاملە کورگاج خیران قالدیلر. کون صاین تورکوم - تورکوم مشرکلر دین اسلامغە کرە باشلادیلر.

مکەگه کرگاج رسولمز طوغری «کعبە الله» غە کیتدی. بو وقت «کعبە الله» اچی بتونل ی «پوت» لر ایله طولی ایدی؛ رسول الله بونلر نڭ هر قایوسینی کعبە الله دن چفارتدی.

مکە آلفانندن صوڭ «حنین» «تبوک» «طائف» صوغش لری کبی ناغی برنی قدر لی صوغش لر بولوب بارنده ده اسلام لر جیگدی، بیک کوپ غنیمت ماللری اسلام لر قولینە توشدی.

حجة الوداع

هجرتنڭ ۹نجی یلنده «حضرت ابوبکر الصدیق» رسولمز طرفندن «امیر الحاج» اینلوب مکەگه یبەرلدی. چونکە بو سنه رسولمز اوز ی حجگه بارمادی. هجرتنڭ اوننجی سنه سی ایسە رسولمز فرق مک قدر صحابه ایله حج سفرینە چقدی. مونه شوشی حج رسولمز نڭ آخرغی حجی بولوب. بوکا «حجة الوداع»

دېلر. رسولمۇ مەككە مۇكرەمەدە اوقوغان بىر خۇبەسنىك اوزىنىڭ اوزاقلامى بو دنيادىن كۈچە چىكىنى بىلدىدى وامت لىرىنىڭ قىردەشلىك، دوستلىق و بىرلىك ايله عمر اپتولرن نوبە ايتىدى. شوندىن سوڭ حج عمللرن تمام ايتىكچ مدينەگە قايتوب كىتىدىلر. شول وقتلردە «يمامە» دە مەسىلە الكذاب «يەن» دە اسودالعنسى «بىنى اسد» قىل سىندىن طليحە بن خويلىك پىغمبىرلىك دعوا ايتە باشلاغانلر ايدى. آخىرندە بوللر اوزلرىنە كويوك كىشىلرنى ايتوب اسلاملرغە قارشو طورمق بولغانلر ايدى.

عربلرنىڭ ئلوكتىن بىرلى شام ايله سودالرى بار ايدى. بو سودا اسلامىت ظاھر بولغاچدە طوقتامادى. بو طرفلردە هماندە مشركلر آرچىلوب بتمەگان بولغانلىقتىن، اسلام كروانلرى شامغە بارغاندە مشركلر طرفىدىن ضرر كورەرلر ايدى. رسول اكىرم بو يولنى مشركلردىن آرچىمق اوچون زور بىر آردو نوزودى. «اسامە بن زىد» رضى الله عنەنى عىسكەر باشلىقى ايتوب شول طرفلرغە بىھىردى. اسلام عىسكەرى «مدينە» دىن چىققان كونلردە رسولمۇزدە بىر تورلى كىف سىزلىك بىلنە باشلاغان ايدى. مۇنە شوشى كىف سىزلىك رسولمۇزنىڭ دنيادىن كوچو خىستەلغىنىڭ باشى بولوب آورووى كوندىن كون قۇتلىنە باشلادى.

پىغمبەرمۇزنىڭ بو دنيادىن كوچووى.

رسولمۇزنىڭ خىستەلغى كوندىن كون قۇتلىنوب ھىجرىنىڭ ۱۱ نچى يىلىدە ربيع الاوۋلنىڭ ۱۲ نچى كىچەسنىك، آلتىش اوچ باشىدە بو دنيادىن مۇكگولك يورمىقە كوچدى. صلى الله عليه وسلم.

آنا آنالرىدىن ياقىن كورگان پىغمبىرمۇزدىن آيرىلغانغە بوكون بوتون صحابەلر قايقوردىلر، يىغلايدىلر. بوكون بوتون اهل اسلام اوچون زور قىضاء بولدى. اوزاقلدە اوتتەدى شام طرفلرىنە كىتىكان اسلام عىسكەرى قايتوب سىنچاق (فلاق) لرن رسولمۇزنىڭ خانەسى دىوارىنە سوبە دىيار. شول يىردە بوتون عىسكەر اوكسوب اوكسوب يىقلارغە باشلادىلر.

پيغمبەرمۇنىڭ خاتونلىرى.

برنچى: خديجە اسملى بولوب آتاسى خويلدەر. رسولۇنىڭ ايڭ اوڭلى خاتونى بولدىغىنى «خديجة الكبرى» دىگان لىر. ۲نچى سودە، ۳نچى عائشە، (حضرت ابو بىكرنىڭ قىزى) ۴نچى حفصە، ۵نچى زىنب، ۶نچى ام سلمە، ۷نچى زىنب جەش قىزى، ۸نچى ام حبيبە، (توب اسمى «رمل» در)، ۹نچى جويرة، ۱۰نچى ميمونە، ۱۱نچى صفية، ۱۲نچى ماريە قبطية، ۱۳نچى ریحانە در.

پيغمبەرمۇنىڭ بالالىرى.

قاسم، عبدالله، ابراهيم اسمندە اوچ اوغلى بولوب، زىنب، رقيه، ام كلثوم، فاطمە اسمندە دورت قىزى بولدى. فاطمەدن باشقە بالالىرى اوزىدىن ئلوك وفات بولوب نسللىرى قالمادى. حضرت فاطمە حضرت على گە نكاحلانوب حسن، حسين اسمندە ايكى اوغلى بولدى.

III

خلفاء راشدین

حضرت ابو بكر الصديق (رضى الله عنه)

رسولۇز بودىئادىن كوچكاندىن صوڭ مەملىكت ادارەسىنىڭ تەرتىبلى بارووى اوچون البتە بىر باشلىق لازىم ايدى. شونلقدىن صحابەلەر اوز آرالىرىدىن بىرىنى باش (خليفة) تەبىئىن ايتو فكرىنە توشدىلەر. «سَقِيْفَةُ بَنِي سَاعِدَةَ» گە جىبولوب خليفە سايللاو حقندە كىڭەشكە باشلادىلەر. لىكن خليفەنى ھەر قىبىلە اوز آراسىدىن سايلارغە تەلەب، تورلى تورلى دىللىلەر كىتورە باشلادىلەر. مىثلا: «حزرج» قىبىلەسى «انصارى دىن اسلامغە كىرگە بىز قىزىقدىق، ايڭ اوڭ دىن اسلامنى باشلاپ بىز تاراتىق، اسلامىت بىزدىن تارالدى. شونڭ اوچون خليفەدە بىزدىن سايلانورغە تىوشلى» دىدىلەر. انصار ايسە: «مهاجرىن بىزنىڭ بىرمىزگە كىللوب قۇت تابدى، شونڭ اوچون خليفە بىزنىڭ آرمىزدىن سايلانورغە تىوش» دىدىلەر.

مجاہدین ایسہ: «بز عرب خالق نك ايڭ قدر ليسي، رسول الله بز نك آرادن ظور ايتدی. بز اسلاميت اوچون مال ویرارمزدن آیرلدى، شونك اوچون خليفه بز نك آرامزدن صایلانورغه تيوشلی» ديبيلر. مونه شولای ايتوب تارتقالاشد. فنن سوڭ بر فرارغه كيلوب حضرت ابو بكر الصديق نى خليفه صایلاديلر، شولای بولسه ده حضرت ابو بكر نك خليفه بولووينه بر نى قدر صحابه لر راضی بولماديلر. شونلر اچنده حضرت علی ده بار ایدی. لکن بو واقعه اوزاقفه بارمادی، سوڭندن بارچه سی رضالق کورسه تدیلر .

پیغمبرلك دعوا ایتوچیلرگه قارشو صوغش

رسول الله نك سوڭ كونلرنه باشلانغان پیغمبرلك دعوا ایتوچیلردن «یمامه» ده «اسود العنسی» «یمن» ده «مسيلمۃ الکذاب» اوستینه ابوبکر الصديق عسکر بیهردی. اسود العنسی گه یبه رلگان اسلام عسکری اسود العنسی نى اوتروب طرفدارلرینی تارمار کیتوردی ایسه ده، مسيلمۃ الکذاب ایله اسلامارغه باخشوق قانلی صوغش لر قیلورغه طوغری کیلدی. اسلام عسکری ایله «مسيلمۃ» عسکری «یمامه» ده «عقر بَاء» اسملی اورنده اوچراشدیلر. آراده بیک زور قزو صوغشدن سوڭ اسلام عسکرینك باشلقی «خالد بن ولید» رضی الله عنه نك طرشووی آرقاسنده مسيلمه عسکری بیک نى چيکلدی، اوزی شول صوغشده اوترایدی.

موتدلرگه قارشو صوغش (*)

دین اسلامنك بعض بر حکملری، خصوصاً زکات، عشر کبی مال ایله بولا طورغانلری قایسی بر عربلرگه آغر کورینه باشلادی. شونلقدن عربستانده بعض بر عربلر، مال برله بولغان عبادتلرنی قیلمی، باش تارتا باشلادیلر. یونلرنك ايڭ مشهورلری «بنی یربوع» قبیله سندن «مسالك بن نويره»

(*) موتد اسلام دینندن کیرو دونوچیلر دیمکدر.

ایدی. حضرت ابوبکر ایسه بونلر اوزرینه هم عسکر یبهردی. بوسفرده دخی عسکر باشلغی خالد بن ولید ایدی. خالد بن ولید اوزینک تدبیری آرقاسنده بونلرنی بیک تیزلک ایله باصدردی. مالک بن نویره اوتولدی. بوندن صوڭ برهم برهم باشقه مرتداریه اطاعت که کرتلدی.

حضرت ابوبکر زماننده غی فتوحات.

مرتدار چوالوشی باصدرلدندن صوڭره حضرت ابوبکر برنی قدر عسکر ترتیب ایتدی. بو عسکرلرگه هم حضرت خالدنی باشلق ایتوب «عراق» طرفلرینه یبهردی. بو وقت عراقده عجم پادشاهی حکومت ایته ایدی. حضرت خالد عراق طرفلرندن بایناق برلرنی فتح ایتدی (اسلام لر قولینه کرتدی).

بوندن صوڭ حضرت خالد «سوریه» طرفلرن، ابو عبیده «فلسطین» طرفلرن فتح ایتهرگه یبهردی. بو وقت فلسطین و سوریه «شرقی روما» ایمپیراتورری قولنده ایدی. روما ایمپیراتورری اسلاملرغه فارسو زور بر آردو یبهردی. بو آردو ایله اسلام آردوسی «أجنادین» دیگان اورنده اوچراشوب زور بر صوغش بولدی. اسلام عسکرلری بالغز او طوز مک قدرگنه بولسه لرده اوزلرینک اجتهادلری آرقاسنده طوقسان مکک

عرب عسکری

روم عسکرن بیک نق چیکندیلر. روم ایمپیراتورینه تابع بولغان «غسان» حاکمینک بری اسلام قولینه کردی. بوندن صوڭ «شام شریف» محاصره ایتلدی.

قرآن کریم فی جیبیو.

دین اسلامنک چیشمه سی بولغان «قرآن کریم» پیغمبرمز زماننده بر یرگه بازلامغان، آتی تله گان بر کشی کوکلن گنه بیکلی ایدی. صحابه لر اوز

آرا بر برینه اوگره تشه لر ایدی. بو وقتده ایسه صحابه لر کون تون صوغشلرده فرلهانده ایدی. هم صحابه لر قرآنی بری برینه مخالف ره بیکله رگه ده ممکن ایدی. اگر قرآن شول کوی دوام اینسه کوب آیتلرنک اونوتولوب قالولری و بیک کوب آیت لرنک بر برینه باشقه لانونب بتولری احتمال ایدی. مونه، شوندی اختلاف و اوکفایسزلقلر بولماسون او چون، صحابه لرنک انفاقلری ایل، حضرت ابوبکر «قرآن کریم» نی یازدروب رسولهنرک خاتونلرندن «حضرت حفصه»

و علی و عمر و سید و ابی بکر و سائر صحابه
 ا کله ده سائر کور و سائر کور و سائر کور
 مفسرین کور و سائر کور و سائر کور
 حقه، بو کور و سائر کور و سائر کور
 الصبح فلیح و من الا بوا و صومک و هر سائ
 کور و سائر کور و سائر کور و سائر کور
 حله ب سائر کور و سائر کور و سائر کور
 نمته یاد و سائر کور و سائر کور و سائر کور
 ایچم با نیر فلر کور و سائر کور و سائر کور

خط کوفی ایله یازیلغان قرآندن بر قطعه.

خانمسنده صافلادی. قرآنی ایثک بر برگه جیوچی حضرت ابوبکر بولوب ایثک قرآن بازوچیده «زید بن ثابت الانصاری» در.

حضرت ابوبکرنک وفاتی.

حضرت ابوبکر ایکی یل، اوچ آی خلیفه لک ایتوب، هجرتنک ۱۲ نچی یلنده آلمش آلتی یاشنه «بیزگهک» خسته لغندن وفات ایدی. اوزندن صوگ خلیفه لکنی «عمر بن الخطاب» حضرتلرینه وصیت ایتوب قالدردی. قبر شریف لری رسول اللهنک قبر شریف لری ایله برگه در.

حضرت عمر الفاروقنک خلافتی.

حضرت ابوبکرنک وفاتندن صوگ، هجرتنک ۱۳ نچی یلنده حضرت عمر خلیفه بولدی. بو وقتده اسلام عسکری «عراق» ده عجم لر ایله، «سوریه» ده رومالیلر

ایله صوغشده دوام ایتهلر ایدی. شونلقدن حضرت عمر خلیفه بولغاچ برنجی
خطبه سندوک مسلمانلارنی صوغشقه، سارورغه
اوندهدی.

حضرت عمر خلیفه بولغاچ، عسکر باشلیغی
«خالد» نی اورنندن توشروب آنک اورنینه «ابو
عبیده» نی عسکرگه باشلق ایتوب قویدی. کوب
آدملر، حضرت خالدنک بو اشکه کیفی کینهر،
آچووی کیلور، آخری ئهلله نیندی ناچارلقلر
طودرور دیسهلرده، حضرت خالدنک بوکنا ذره قدرده کیفی کینمهدی، اولک نیچک
خدمت ایتسه ابو عبیده قول آستنده هم شولای طرشوب خدهتده بولدی.

حضرت عمرنک مپری.

یرومک صوغشی.

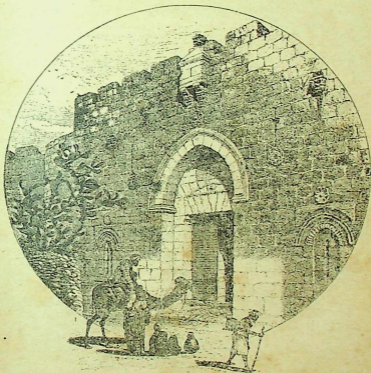
روم ایپیراتورى اسلامارغه قارشو یوز یکریمی مک عسکر حاضرلاب صو-
غشقه چقاردی. بو یوز یکریمی مک عسکرگه دخی «غسان» حاکمی «جبله الایمى»
عسکریده کیلوب قوشلادی. بو روم عسکرى طوفان کبی عربستان طرفارینه
اسلامارغه قارشو چقدیلر. حالبوکه روملرنک بو قدرلی عسکرینه قارشو
اسلامارنک اوطوز مک قدرگنه عسکرلری بار ایدی. اسلام عسکرینک باشلقلری
بونندن خبر آغاچده، دشمنارغه قارشو طورو اوچون کینکاشکه باشلادیلر.
آخرنده حضرت خالدنک فکری موافق کورلوب شونک فکری ایله اش قیلورغه
قرار بیلدی. خالدنک فکری شولای ایدی: روم عسکرى بیک کوب، اسلام
عسکرى ایسه بالعکس آز، روملر شوندى استفاده ایتوب آرت طرفقه ئهیل نوب
اسلام عسکرینک عربستان ایله مناسبتن کیسه چکده، بوتونینسن اسیر آلاچق.
یا که بوتون عسکرنی قروب بترو احتمالی بار ایدی. شونک اوچون آنلر
چیکل فالسلر عربستانغه چبگاو اوکغای بولسون اوچون بر اورن کبرک
ایدی. بونک اوچون موافق اورن «اردن» نهرینه قیبا طورغان «یرموک» نهری
بووی ایدی. شونک اوچون اسلام عسکرى «یرموک» نهری یاقاسینه جبولدی.
بو صوغشده رومارغه قارشو بیک غیرت و شدت کورسه تورگه تیوش ایدی.

«ابو عبیده» حضرتلری یومشاق طبیعتلی بۇر آدم بولدغندن عسکرگه باشلاق ایتونی اوزبناڭ قۇت وغیرتی ایله مشهور بولغان «خالد» حضرتلرینه تابشردی. بو صوغشده اسلام عسکری اوچ دفعه صوغش ترتیب لرن بوزدیلر. شولابده حضرت خالدناڭ تدبیر و اجتهادی آرقاسنده یا کیدن توزله توردی. آخرنده اسلام عسکری روملرنی بیک نق جیکدی. «غسان» حاکی اسیر نوشوب دین اسلامنی قبول ایتدی. بوندن صوڭ «شام شریف» قلعه سن ظبط ایتدیلر. بو صوغش وقتنده اهل اسلام بیک قورقوغه توشدیلر. حتی محاربه گه فانناشو اوچون حضرت عمر اوزیده بارمقچی ایدی، لکن صحابه لرنڭ کوی بو اشنی موافق کورمه دکلرندن طوقنالوب قالدی. لکن اوزاق اوتمه دی اسلامرنڭ جیگو خبری کیلگچ اهل اسلام بیک شادلاندىلر. بوندن صوڭ اسلام عسکری خالد بن ولید قومانکسنده اولارق «حلب» «اورف» «ماردین» طرفلرینی فتح ایتوب «دیار بکر» گه قدر باردیلر. روما ایمپیراتورى سوریه دن بوتون امیدن کيسدی. آخرنده «بعلبک» «حما» «لاذیه» «حلب» «انطاکیه» کبی زور شهرار اسلام ارقولینه کرگچ کوزلرندن قانلی باشلرن توگوب «قسطنطنیه» (حاضرگی استانبول) شهرینه قایتوب کیتدی. بر مدت صوگره سوریه ده «وبا» (خالیرا) خسته سی چغوب، اسلام عسکرینڭ کویسی وبادن شهید بولدی. شول زمانده «ابو عبیده» حضرتلری ایله «سوریه» والیسی یزید بن ابی سفیان ده وفات ایتدیلر.

فلسطین و قدس فتوحاتی

فلسطین طرفلرینه بیهر لگان «عمرو ابن العاص» «قدس» طرفلرنده غی «نابلس» «یافه» «غزه» طرفلرن ضبط ایتدی. روملرنڭ «ارتبون» اسملی عسکر باشلاقلرن قدس که قدرلی قووب کیندی. ارتبون «قدس» شهرینه کروب بیکلرندی. «قدس» نڭ هر طرفی محاصره ایتلیدی. روملرنڭ اسیر بیلوون طلب ایتلیدی. لکن روملرنڭ دین باشلاقلری: «بزگه عمر اوزی کیلسون، اوزی برله قارا قارشى سویله شوپ شوندن صوڭ شهرنی تسلیم

ایتهمز» دیدی. اسلام عسکرینک باشلقی بو خیرنی مدینه‌گه ایرشدردی. شول خیر بوینچه حضرت عمر بالذات اوزی «قدس» طرفینه کیلدی. روملر ایل معاهده یاصالغاج روملر شهرنی اسلاملرغه تسلیم ایتدیلر. روملر شهرنی

قدس شریف قاپوسی.

تسلیم ایتکچ، اسلام عسکری بزگه فانی معاملده بولور، دیوب کونسه‌لرده عسکرلر روملرغه بیک یاخشی معاملده بولدیلر. حضرت عمر بر فرمان (مانیفیست) چقاروب دینلرنده ابرکنچیلک بیردی.

ایران فتوحاتی.

بو وقتلرده ایرانده «زردشت» مذهبنده‌گی خلقلر طورالر ایدی. سوریه طرفلرنده کوب یرلر فتح ایتلگچ، حضرت عمر ایران طرفلرینه‌ده عسکر بیهردی. بو عسکرگه «ابو عبیده بن مسعود الثقفی» اسملی صحابه‌نی باشلق

ایندی. باشده اسلام عسکری ایرانلیلرنی چیکدی. صوگره ایرانلیلر تاغی قوتلی عسکرلر جیوب «زرفش کلوبانی» اسملی مقدس صانالغان فلاقرن کونهر وپ اسلامارغه فارشی کیلدیلر. اسلام عسکریده «فرات» شهرن اوتوب ایران

عربلرنڭ آطلی عسکری.

عسکرینه اوچرادى. ایران آردوسنده فیل لر بیک کوب ایدی. اسلامارنڭ آطلری بوفیل لردن قورقوب کیر و چبگه باشلادیلار. شول وقت اسلام عسکرینڭ باشلی بولغان «ابوعبیده» بر فیل- نڭ آباتی آستنده قالوب شهید بولدی. بوندن باشقه بر قدر اسلام عسکریده شهید بولدی. «ابو عبیده» نڭ شهید بولغانی بلنگاچ، اسلام عسکری بوزلوب چبگه- رگه باشلادیلر. ایرانلیلردن قورقوب قاچارغه طوتنغان

اسلام عسکری کینهت بر کوپرگه کیلوب کردیلر. کوپر بو قدر آغرلقه توزه آلمادی، پهرلوب نوشدی، اسلام عسکرینڭ کو بیسی صوده غرق بولدی. بولنب قالغانلری ایرانلیلرغه اسیر بیلدیلر. بو صوغش تاریخه «کوپری واقعه سی» دیوب آنالادر.

کوپری واقعه سندن سلامت قالغان اسلام عسکری آراسنه «مثنی» اسملی بر غیرتلی بکت بار ایدی. مثنی اوزینڭ یکتلیگی آرفاسنده اسلام عسکرن یاکیدن ترتیبکه قویدی. «خیره» طرفنده گی قبیلرگه باروب تهملی تلی ویکت ایگی آرفاسنده بیک کوب کیشنی ایهرتوب عسکری یانینه کیلدی. (بو خلقلر آراسنده خریستیانلرده، بار ایدی). صوگره ایرانلیلرغه فارشی باروب آراده زور صوغش بولدی. مثنی قول آستنده بولغان اسلام عسکری ایرانلیلرنی چیکدی. ایرانلیلرنڭ بایتاق بیرن اسلام مملکتینه قوشدی.

بو وقتده ابو عبیده نك شهید بولغان خبری خلیفه — حضرت عمرگه ایرشدرلگان ایدی. حضرت عمر عسکر باشلی ایتوب «سعد بن ابی وقاص» نی تعیین ایتدی. ینه دورت مك قدر عسکر جبوب شول طرفلرغه بیهردی. لکن «مثنی» ایسه «کوپری واقعه سنده» آلفان جراحندن «سعد بن ابی وقاص» کیلگانچه وفات اینکان ایدی.

«سعد بن ابی وقاص» عسکرینی یاکنی بیهرلگان اسلام عسکری ایله «قادیسه» دیگان اورنغه جیدی. بو وقت اسلام عسکری قرق مکگه طولدی. صوگره ایرانلیلرغه ایلچی بیهروب، یادین اسلامغه کر وارن یا ایسه «جزیه» (آقچه) توله وارن صورادی. لکن ایرانلیلر بونك برسند قبول ایتمه دیلر. بلکه «رستم» اسملی برعسکر باشلی یوز یکریمی مک عسکر ایله صوغشورغه کیلدی. ایکنی آراده بیک زور قانلی صوغشدن صوگ رستم اوتردی. ایران عسکری بیک نق جیکلدی. بو وقت اسلاملرغه شام طرفندن یاردمده کیلگان ایدی. بو زور صوغشده اسلام عسکرینك بیشدن بر ئلوشی شهید بولدی. ایرانلیلرنك «درفش کاویانی» دیگان فلاقلری اسلاملر قولینه توشدی. اوزاقده اوتمه دی ایرانلیلرنك «بابل» شهری ایله پایتختلری بولغان «مداین» شهری اسلاملر قولینه کیچدی. صوگره اسلام عسکری «جلولاء» قلعه سن محاصره وضبط ایتدی. پایتختلری مداین شهری اسلاملر قولینه کرگاچ، ایران حکمداری «ری» (حاضرگی طهران) شهرینه کوچدی. اسلاملرغه قارشى عسکر حاضرلیدی. بو وقت حضرت عمر شونده غی عسکرگه «نعمان بن مقرن» نی تعیین قیلغان ایدی. «نعمان» اوطوز مک قدر عسکر ایله «نهاوند» یاننده ایرانلیلرغه صوغش آچدی. ایرانلیلرنی جیکوب «نهاوند» نی فتح ایتدی. بوندن صوگ ایران عسکری قوتسز حالگه کیلدی. بیک قورقافلندی. بوندن استفاده ایتوب اسلام عسکری ایران نك تورلی طرفینه هجوم ایتدی و یاکنی فتوحاتلر باشلاندى. مثلا: «بصره» امیری موسی الاشعری «شیروان» شهرن، خدیفه بن یمامه دخی «همدان» و «اصفهان» شهرلرن ضبط ایتدیلر. «آزر بیجان» طرفلرنده زور صوغشلر بولوب «قزوین» «زنجان» «چرجان» «طبرستان» «در بند» (تیمر قبو) شهرلری برهم برهم فتح ایتولدی. آخرنده ایرانلیلرنك «ری» شهریده فتح ایتلگاچ ایران «حکمداری یزدجرد» «مرو» گه قاچوب کیتدی

شول طرفارده حكومت ايتمه باشلادی. بر نی قدرلی صوغشیدن صوڭ اسلاملر «ازربجان» «كرجستان» طرفلرن بتونلای فتح ایتدیلر.

آفریقا فتوحاتی.

سوریه فتوحاتندن صوڭ «عمرو بن العاص» حضرتلری فرق مك عسکر ایله «مصر» طرفارینه یبهرلیدی. بو قدر عسکر ایله مصر طرفلرن فتح ایتمه خیال کبی بر اش بولسهده، مصردهغی قبطیلرنڭ اسلاملرغه فارشو طورماولری آراسنده، اسلام عسکرلی بر قدر بر فتح ایتدی. چونکه مصر والیسی بولغان «موقس» قبطیلرنی بیک چبرلی ایدی، شونلقدن قبطیلر نیچك بولسهده روملردن فوتولورغه تیلیر ایدی. بونلر، اسلام عسکرینه فارشو طورو توگل، بعض اورنلرده اسلاملرغه یاردمده ایتدیلر. صوڭره اسلاملرغه یاردم اوله رق اون مك قدر عسکرده کیلیدی. بوندن صوڭ اسلام عسکرلی مصرنڭ بایناق بیرن ضبط ایتدی. رسولمز صحابه لرگه: «مصرنی فتح اینكاج خلقینه یاخشی معاملده بولنكز» دبه وصیت ایتوب فالدرغان ایدی؛ شول وصیت اوزه رینه اسلام عسکرلی مصرلارغه بیک یاخشی معاملده بولندیلر. مصر والیسی «موقس» ایله بر معاهده باصالیدی. معاهده باصاوغه راضی بولماغان روم عسکرلی اسلاملر ایله صوغشسه لرده، آخرنده بیک نق جیكلوب «اسكندریه» شهرینه قاچدیلر. «اسكندریه» شهرلی اسلاملر طرفندن محاصره ایتلوب، اوچ کوندن صوڭ فتح ایتولدی. بوندن صوڭ اسلام عسکرلی طرابلس طرفلرینه کیتوب «طرابلس» شهرنی فتح ایتدیلر.

كوفه، بصره شهرلرینڭ یاصالووی.

ایراندغی مشهور زور صوغش لردن صوڭ، ایران دولتی نڭ فوتی بتدی. عربلر ایران نڭ هر طرفینه بولك بولك عسکر یبهره باشلادیلر. اول طرفنغی وقوعاتلر هر بری کونی ایله خلیفه گه بلدراب طورو تیوش كورلیدی. حالبو، که بو زمانده پاراخود، تیمر یولی، تیلیگرام کبی نهرسهلر بولمادغندن ایراندن مدینه گه بر خبر ایرشووی اوچون آیلر چه وقت لازم ایدی. مونه شوندی اوڭفایسزقلر بولغانغه، عراق طرفلرندده اسلاملر اوچون بر مرکز

یا صاغرہ تیوش کوردی. حضرت عمر «سعد بن ابی وقاص» غه فرمان بپهروب شول طرفلرده بر شهر بنا ایتهرگه فوشدی. شوندن صوڭ «سعد بن ابی وقاص» شول طرفلرده «کوفه» ایله «بصره» شهرلرینی بنا ایتمردی. اوڭده «کوفه» اورننده «خیره» ایدی. «بصره» اورننده «غریبه» اسملی بر اول ایدی.

حضرت عمرنڭ شهید ایتلووی.

حضرت عمر، هجرتنڭ ۲۳ نچی یلنده «ابولؤلؤ» اسملی بر مجوس طرفندن خنجر ایله جراحته نوب، اوچ کوندن صوڭ شهید بولدی. بوتون خلیفه لک زمانی اون بریل بولوب، اسلامیت که زور خدمتلیر تیدی. بونڭ زماننده بیت المال غنیمت ایله تولدی. شولای بولا طور وبده، حضرت عمرنڭ کیوملرنده ئه لال فی قدرلی یامارلر بولا طورغان ایدی. اوز بونڭ وصیت ایتوب قالدر ووبنه بناء رسوامزنڭ قبری یانینه دفن ایئلدی.

۳

حضرت عثمان بن عفاننڭ خلافتی.

هجرتنڭ ۲۴ نچی سنه سنده حضرت عثمان خلیفه بولدی. شویله، که حضرت عمر شهید بولغاچ صحابه لر خلیفه صابلاو مسئله سن «عشره مبشره دن» آلتی آدمگه طابشردیله. بو آلتی آدم بیک اوزاق مذاکره ایتمسه لرده بر قرارغه کیله آلهادیلر. آخرنده آرالرندن «عبدالرحمن بن عوف» رأینه طابشردیله. اول ئلك خلیفه لیکنی حضرت علی گه تکلیف ایتمدی. حضرت علی ایسه «مینم خلیفه بولوومدن امیر بولووم آرتقدر» دیه قبول ایتمه دی. صوگره حضرت عثمان غه تکلیف ایتمدی. حضرت عثمان بو تکلیف فی قبول ایتوب خلیفه بولدی.

حضرت عثماننڭ مهری.

پادشاه لرنڭ اوزگهرووی ایله، حکومت آدملرینڭ ده اوزگهرووی کوبدن بیرلی کیله طورغان بر عادتدر. شونڭ کبی حضرت عثمان خلیفه بولغاچده تورلی طرفده بولغان والیلر نی آلهاشدره باشلادی. درست، حضرت عثماننڭ بو والیلر نی آلهاشدرورغه اوزینڭ فکری یوق ایدی.

(* رسول الله جنت ایله سونچ بیرگان اون کشی گه «عشره مبشره» دیله.

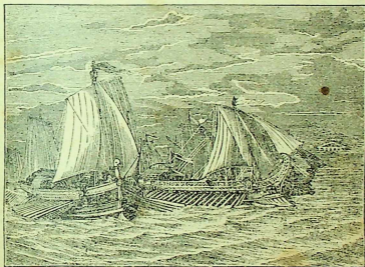
شونگ اوچون اول باشده بوندى اشلر قيلمادى. لىكن صوگغه نابا اوزينه ياقن بولغان آدملرنڭ صوراو واوتنولرى بوينچه ايسكى واليلرنى اورنلرندن آلهاشدرة باشلادى. بونلر اورنينه اوز ياقنلرن تعيين ايندى. مثلا: عراق واليسى بولغان «سعد بن ابى وقاص» نى اورنندن چقاروب آنڭ اورنينه اوزينڭ ياقبنى «عقبه» نى قويدى. «مصر» واليسى بولغان «عمرو ابن العاص» نى عزل ايتوب اورنينه اوزينڭ سوت قردهشى «عبد الله بن سعد» نى قويدى. (عمرو بن العاص» مصرنى اوزى فتح ايتكان بر كشيدير.)

عبدالله بن سعد اقتدارسىز بر آدم ايدى؛ شونى فرصت بلوب، روملر اسلامارغه ينه دن صوغش باشلاديلر. «اسكندريه» ايله اطرافن اسلاملردن كبرو آلديلر. صوگره مصر طرفلرينه ياكادان «عمرو بن العاص» يبه رلدى؛ آنڭ كيلووى ايله «اسكندريه» طرفلرى ينه ده اسلاملر قولينه كيچدى. بو وقتلرده روملرنڭ «جبر جبر» و «غريغورى» اسمنده گى ايكي گينبرال قول آستنده اون ايكي مڭ عسكر ايله اسلامارغه قارشو چقانلر ايدى. بو عسكرلر اسلامارغه «تونس» ده «قير وان» ياقننده «شبيطله» ديگان اورنده اوچراديلر. زور صوغشدىن صوگ اسلام عسكرى چيگدى. «عبدالله بن زبير» حضرتلرى آطلى ايله روم عسكرينڭ اچينه كروب اوز قولى ايله «جبر جبر» نى اوتردى. باشن كيسوب اسلام عسكرى باشلىقى بولغان «عبدالله بن سعد» كه كيتوردى. باشلىقلرى اولگهچ، روم عسكرى تورليسى تورلى طرفغه قاچوب نارالوب بتدى. بو صوغشقه بر نيچه عبدالله اسملى كشى قاتناشقانلقدن «عبادله صوغشى» ديلر (عبدالله لار صوغشى معناستنده).

قبريس آطه سينڭ اسلاملر طرفندن آلتووى.

شام شريفى فتح ايتلگهچ، آنده «معاويه بن ابى سفيان» والى (گوبيرنانور) ايتوب تعيين ايتلگان ايدى. معاويه ايسه قبريس آطه سن فتح ايتهرگه كوبدن تالى ايدى. حتى بو فكرن حضرت عمر زماننده حضرت عمر گده بلدرگان ايدى. لىكن حضرت عمر كيمه لرنڭ منتظم بولماغانن خاطرگه آلوب «مين بالالرم اورنده عزيز جورگان عسكرمنى تاقنا كيسه كلرينه تزوب، ديگزرگه يبه رسم كيلمى» ديوب قبلى قيلمagan ايدى. حضرت عثمان زماننده بعض بر واليلرگه اوزلرندن اش

قیلورغه ایرک بیرلگن ایدی. شونک او چون معاویه، مصر والیسی عبدالله ایل اتفاق ایتوب، زمانه سنجه، منتظم فلوط یاصاتوب قبریس طرفینه سفر ایتدیلر. قسطنطین اسلامارنک بو اشلرندن خبر آوب، زور بر فلوط ایله بحر سفید ساحلینه کیلدی. شونده اسلامار فلوطینه اوچراب زور صوغش بولدی.

روملرنک اسلامارغه فارشی چارغان فلوطی.

لیکن روملر جیگلدیلر، قسطنطین اوزی «سچیلمه» (صقلیه) آطه سینه قاچوب کیتدی. اسلام عسکری «قبریس» غه یوردی؛ قبریس صلح طریقچه فتح ایتلوب، خلقی جزیه تولرگه مجبور ایتلوب بر معاهده یاصالدی. بوندن صونک اسلاملر قسطنطینه گه فلوط یبه رسه ارده بر فائده ده قعمادی.

حضرت عثمان زماننده شرق فتوحاتی.

حضرت عمر رضی الله عنه شهید ایتلگنچ، ایرانده غی اسلام دشمانلرندن «یزدجرد» و آنک طرفدارلری اسلام ارغه فارشی باکئیدن صوغش باشلادیلر. لیکن «بصره» والیسی بولغان «عبدالله بن عامر» اوز یانینه بر نیکه سر مجاهد (کوکللی عسکر) جیوب «ملوس» «اصفهان» «مرو» شهرلرن ضبط ایتوب آنده غی چوالو و صوغش لرنی بیک تیز باصردی. «ساسانیان» دولتی نک صونک حکمداری بولغان «یزدجرد» نی

«مروه» ده اوترندی. بوندن صوڭ «بزد چرد» اورنن طونارلق بر آدملى نالمادغندن «ساسانيان» دولتى منقرض بولدى. اميراردن «احنف بن قيس» منتظم بر عسکر ايله بلخ طرفلرينه باروب، زور بر صوغشندن صوڭ «بلخ» نى ضبط ايندى. بوندن صوڭ «خوارزم» رارفلرينه يورسهده، اول طرفلارنى فتح ابنه آلمادى. بو وقتلرده «شام» واليسى معاويه بن ابى سفیان هم شرقى روما دولتى اوستينه يوروب استانبولغه قدر باردى.

قرآن كريم نى تصحيح ايتو.

قرآن كريم حضرت ابو بکر زماننده بر يرگه جيولوب، كتاب شكلنده ياصالغان بولسهده، سوره لارى رهنى برله يازالمالغان ايدى. هم اول زماننده نسخه لر يده كوپ نوگل ايدى. شونلقدن قرآن كريم نڭ بعض بر اورنلرنده، اختلاف چغا باشلاغان ايدى. دين اسلام نڭ نيگزي بولغان قرآن كريم ده اختلاف چغو، آنڭ درجه سن كيهوته هم مسلمانلر آراسينه زور اختلاف صالووى بيك ممكن ايدى. مونه شوندى اوڭغابيسزلقلر بولماسون او چون، حضرت عثمان قرآن بازارغه وئى ترتيب كه قوبارغه مخصوص آدملر تعيين ايندى. آنلردن قرآننى تصحيح ايندروب بر نيچه نسخه يازردى وشونلردن كبرهك اورنلرغه بره نسخه سيني بيهردى.

حضرت عثمان نڭ شهيد ايتلووى.

حضرت عثمان خليفه بولغان زمانه امويلر حكومت اشلرن بتونلئى اوز قوللرينه آلوب تلگانلر ينى اشليلر ايدى. بونلرنڭ بوندى اشلرندن زور زور اوڭغابيسزلقلرده چقالى ايدى.

شام طرفلرنده «ابوذر غفارى» معاويه نڭ قيلغان اشلرينه قارشو كيلوب، آنڭ كيلشمه گان اشلرن هر وقت خليفه گه بلدروب طورا ايدى. «معاويه» نڭ شكابتى اوزهرينه حضرت عثمان آنى «رده» طرفلرينه كوچردى، «ابوذر غفارى» الوغ صحابه لردن بولوب، شام طرفلرنده زهد و تقوالقى ايله اوزن طانتقان بر آدم بولدغندن بو اش اول طرف خلقينه بيك ناچار تاثير ايندى.

آخرنده کچکنه گنه بر نهرسه دن زور بر مسئله طووب حضرت عثمان نك شهيد ايتلووينه سبب بولدى.

شويله، كه: حضرت عثمان اولده «مصر» واليسى بولغان «عبدالله بن سرح» نى عزل ايتوب آنك اورنينه «محمد بن ابى بكر» نى والى تعيين ايتدى. و آنى بر كروان ايله مصرغه اوزاتدى. صوگره مصر خلقينه «ياشكى والينى فارسو آلکز» ديه بر فرمان يازوب بر ايلچى ايله يبهردى. بو فرماننى يازوچى حضرت عثمان نك باش كاتى «مروان» ايدى.

عربلرنك ايسكى يازولرنك حرکه ونقطه لر بولمى، كوب وقتنى سباق كلام (سوز كيلوشى) برله ن اوقولا ايدى. كوب وقتلرده خطا اولارقد آكلشايلا ايدى. مذکور فرماننى ايتوچى آدم مصرغه يقين «دابله» ديگان اورنده «محمد بن ابى بكر» گه اوچرادى، «محمد» فرماننى ايلچيدن كوچلب آلدى. «مروان» نك فرماندهى «اذا جاء الامير فاقبلوه» (اگر سزگه امير كيلسه فارسو آلکز) ديگان سوزن «اذا جاء الامير فاقبلوه» (اگر سزگه امير كيلسه اوترگز) ديوب آكلدايلر. صوگره محمد بن ابى بكر «خليفه - عثمان ميني حبله ايله اوترتمكچى بولغان ايكان» ديه رك عراق طرفلرينه كيتوب، عراق عاصيلرينه قاتناشدى. آخرنده شوندهى عاصيلرغه قوشلوب مدينه گه يورديلر. مدينه گه كروب حضرت عثمان دن «مروان» نك اوزلرينه تسليم ايتلوون صوراديلر. حضرت عثمان مروان نى اوز خانه سينه آلوب، بيرورگه راضى بولمادى. چونكه عاصيلرنك مروان نى چيكدن و شريعت دن طش جزا قىلماوى احتمال ايدى. بونك اوچون حضرت عثمانغه آچولرى كيلوب اوزن شهيد ايتو قصدينه توشديلر. حضرت عثمان نك خانه سينه باصوب كرمك بولديلر. لکن حضرت على نك اوغللى بوگا بول قويماديلر. عاصيلر حضرت عثمان خانه سن يتمش كون قدر محاصره قىلوبده كره آلمانچ، كورشيدن ديوارينى تيشوب كرديلر. حضرت عثماننى شهيد ايتديلر.

حضرت عثمان هجرتنك ۳۵ نچى يلنده، ذوالحجه نك ۱۸ نچى كونك، سكسان ايكى ياشنده شهيد ايتلدى. خليفه لك ايتووى اون ايكى سنه بولدى.

حضرت علی بن ابی طالبنڭ خلافتی.

حضرت عثمان شهید اینلگانندن سوڭ حضرت علی خلیفه بولدی. حضرت علی نڭ خلیفه بولووینه بر نی قدرلی آدم لر راضی بولمادیلر. حضرت علی اوزی هم: «مینم خلیفه بولوومدن امیر بولووم آرتقدر» دبه خلیفه لکنی قبول ایتمه گان ایدی. لکن خلیفه لك اورنی بر نیچه کون بوش طور دغندن و بویل بولغانده چو والولر بولاچغندن قورقوب مجبوری اولاره ق خلیفه لکنی قبول ایندی. حضرت علی خلیفه بولو ایله بیک زور واقعه لر بولدی. بوزور واقعه لر نڭ برسی «جبل واقعه سی» در.

شویل، که: حضرت علی خلیفه بولو ایله بیک کوب آدم لر حضرت عثمان نی شهید ایتوچیلرگه تیزرک جزاء بیرلوون صورادیلر. حضرت علی ایسه بو مسئله نی سوڭغهراق قالدروغنه تلپ، مملکت طنجلانه توشکاج شریعت بوینیچه جزاء قبلاچغن بلرددی. لکن خلق بوڭار اشانمیچه «حضرت علی حضرت عثمان نی شهید ایتوچیلرگه جزاء بیرمی ایکن، اول اوزیده شول طرفده ایکن» دیوب شاو شو ایته باشلادیلر. بارا طورغاچ بو خلق لر قزوب کیتدیلر. شونلرغه «یمن» والیسی «یعلی» ایله حضرت عائشه، (رسول الله نڭ خانونی) ده قوشلیدیلر. یعلی بوتون مال و دولتین حضرت عثمان نڭ قانن طلب ایتو یولینه هبه ایندی. آخرنده شولار بر فرقه توزوب «بصره» طرفلرینه کیتدیلر. حضرت علی بونلر نی قدرلی وعظ نصیحت ایتمسه ده طکلامادیلر. آخرنده حضرت علی بونلر ایله صوغشورغه مجبور بولوب بونلرغه قارشو عسکر چقاردی. ایکی طرف «بصره» یاقننده «وادی السباع» دیگان اورنک اوچراب قزو صوغش بولدی. صوغشده «یعلی» طرفلری چیکلیدیلر. ایکی طرفدن اون مڭ قدر کش شهید بولدی. بونلر اچنده «طلحه»، «زبیر» کبی الوغ صحابه ارده بار ایدی. حضرت عائشه اسپر توشدی. حضرت علی حضرت عائشه نی بیوک احترام ایله مدینه گه اوزاترددی. چیکلوچیلرگه هم بیک یاخش معاملة ایتدیلر. هر طرفنڭ اولکلرینه جنازه اوقوب احترام ایله دفن ایتدیلر.

بو واقعه باشلانغاچده «یعلی» حضرت عائشه گه بیک قیمتی بر ده وه سن هدیه ایکنکن ایدی. حضرت عائشه «وادی السباع» غه شول ده وه ایله بارغان

ایدی. شونڭ اوچون بوسوغشقه «جمل واقعه سی» دیلار. (عربچه ده وه گه جمل دیلار). زور واقعه لرنگ ایکنچی سی «صفین» واقعه سیدر. شویل، که: شام طرفند اول طرفده غی خلقلرنڭ بوتونیسن اوزینه قاراتقان و کوبکنه سوماده جیقان ایدی. حضرت علی خلیفه بولغاچ مأمور ووالیلرنڭ آلماشنووی احتمال بولدغندن حضرت عثمان زماننده تعیین ایتلمش مأمورار «معاویه» طرفینه جبولوب حضرت علی گه فارشو طورورغه قرار بیردیلر. «معاویه» ایسه حضرت علی نڭ خلیفه بولووینه باشدانوق راضی بولماغان ایدی. حضرت عثمان نڭ شهید ایتلوون حضرت علی دن کورگان بولوب خلغنی، آڭار فارشو کیلورگه اوندی ایدی. بر وقت حضرت عثمان نڭ قانلی کیومن کیتورتوب مسجد دیوارینه ئلوب قویدی. نماز آرتی صاین شول قانلی کیومنی خلغه کورسه توب، خلغنی حضرت علی گه فارشو قزدرا ایدی. معاویه هر وقت شولای ایته طورغاچ شام طرفنده غی خلقلر حضرت علی گه دشمان بولوب بتدیلر. آخرنده مصرنی فتح ایتوچی «عمر و بن العاص» ده معاویه گه کیلوب قوشلیدی. حضرت علی بو وقت عراق ده ایدی.

اوزاقده اوتمه دی معاویه طوقسان مڭ قدر عسکر جیوب حضرت علی گه فارشو صوغش غه چقدی. حضرت علی ایسه معاویه نڭ بواشدن خبر آلوب یوزیکرمی مڭ عسکر جیوب «فرات» نه ری بویینه کیلیدی. ایکی طرف بر برینه «صفین» دیگان اورنده «رقه» یاقنده اوچراشدیلر. شونده صوغشورغه باشلاب دورت آیلر وقت اچنده طوقسان مرتبه لب صوغش بولدی. ایکی طرفدن یتمش مڭ لب مسلمان شهید بولدی. آخرنده حضرت علی یوق اوچون بو قدرلی مسلمان قانی توگونگی استمه دی. شونلقدن «معاویه» گه: «صوغشوچی بز ایکیهز، بز نڭ اوچون بو قدرلی مسلمان قانی توگلمدی، بولای دوام ایتسه بئهم تاغنی قدرلی اسلام قانی توگلمور. کیل بز ایکه و قارا فارشو کیلوب صوغشیق، حقلق شونده بلنور» دبه معاویه نی «دوئیل» گه چاقدی. حضرت علی نڭ بهادرلی بوتون اطرافده مشهور بولدغندن، معاویه فارشو چارغه قورقدی. بوندن سوڭ حضرت علی معاویه عسکرینه هجوم ایتوب آنڭ عسکرن بوزوب کیرو چیکردی. حضرت علی عسکری بیک صوفی و پراستوی ایدی. شوندن استفاده ایتوب «عمر و بن العاص» عسکرلرینه حیل اوگره تورگه باشلادی. شویل، که:

عسکرلرنڭ سوڭگى اوچلرینه قرآن کریم به یله توب حضرت علی عسکری طرفینه بیهردی. «ای اهل اسلام! ای اهل عراق! بزهر قایومز مسلمان، نی اوچون بزبر برمنڭ فائن توگه مز، آراه زده الله نڭ کتابی حاکم بولسون» دیه قچقرشوب حضرت علی عسکری طرفینه کیله باشلادیلر. عراق عسکری بونی ایشتنو ایله بومشاردیلر. صوغشنى طوقتانورغه قرار بپردیلر. مذکور صوغشده اوزینڭ فیرمانلغی ایله معاویه نی عاجز اینکان مالک بن اشتر «جماعت! بونلر بارده حیل، بونارغه اوشانما گز» دیسه ده عراق ایلر بوگا کونمه دیلر. صوغشنى طوقتاندیلر. سوڭره ایکی طرفدن ایکی حکم تعیین ایتوب مذاکره گه باشلادیلر. حضرت علی طرفندن «ابوموسی الاشعری» معاویه طرفندن «عمرو بن العاص» حکم تعیین ایتلیدی. ابوموسی الاشعری پراستوی حیل سز بر آدم ایدی. عمرو بن العاص ایسه غایت حیل کار و اوتکن بر آدم بولدغندن ابو موسی الاشعری نی بیک تیز اغفال ایتوب، خلیفه لکنی معاویه گه قالدردی.

بوصوغش باشده حضرت عثمان نڭ فائن طلب ایله باشلانسه ده، بارا طورغاچ اولگی توسی یوزغالوب، حضرت علی ایله معاویه نڭ خلیفه لک ایتومسئل سگی گنه بولوب قالدی.

حکم لرنڭ قراری ایله خلیفه لک معاویه باغنده فالغاچ، معاویه عسکری شام طرفینه، عراقیلر کوفه گه قایتوب کیتدیلر.

«صفین» صوغشنده عراق عسکری، قرآن کوتهرگهن معاویه عسکرینڭ سوزلرینه اوشانوب صوغشنى طوقتانقلر ایدی. ایکی طرفندن حکم تعیین ایتلوب خلیفه لک معاویه طرفنده فالدرلغاچ حضرت علی نڭ حکم تعیین ایتدرون یاراتمادیلر. «حضرت علی خلاف شریعت خلاف قرآن اش قیلدی» دیو حضرت علی دن باش طارتوب اوزینه قارشو چووالا باشلادیلر. حکم مسئل سن کبری قایتاروب آلون صورادیلر. «کوفه»، «بصره» شهرن ضبط ایتوب اهالیسن قتل عام قیلماق فکرینه توشدیلر. شول حقده مذاکره اوچون «نهر وان» دیگان اورنده جبولدیلر. حضرت علی بونلرغه بیک کوب وعظ نصیحت ایتسه ده طکللامادیلر. آخرنده حضرت علی عسکر ایله هجوم ایتوب بیک کوب بیسن قلیچدن کبهردی. بیک آزی سلامت قالدی. بو صوغش قه «نهر وان» دیگان اورنده بولغانلندن «نهر وان» واقعه سی دیلر.

اسلام عسکرلرینه باشلق ایتوب قویلدی. رسول
امزنگ وفاتندن صوڭ حضرت عثمان زماننده شام
طرفلرینه والی ایتوب تعیین ایتولدی. بو وقت
معاویه اوز یزنگ سوزگه اوستاغی و قول آستنگی
آدملرگه عدالتی و جوماردلغی آرفه سنده شام
طرفندهغی خاقلرنی بوتونیسن اوزینه قاراتدی.
معاویه زماننده اسلام مملکتی بیک کبک
یدی. بیک زور قوت تابدی.

معاویه اوزینه پایتخت ایتوب شام شهرن
صایلادی. سببی ایسه «صفین» واقعه سنندن صوڭ
مکه مدینه خلقی ایله عراق طرفندهغی خاقلر،
معاویه دن راضی توگلر اییدی. شام طرفندهغی
خاقلر ایسه معاویه نڭ اوز طرفدارلری بولدغندن
آنڭ او چون آندن موافق اورون یوق اییدی.

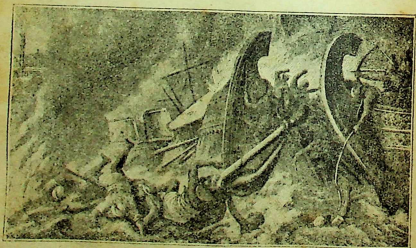

امویه دولتی وقتندهغی عرب عسکری.

شام شریف.

معاویہ خلیفہ بولغاچدہ کوب اور نلر دہغی تورہ و والیلر نی آلماشدروب
 اوز طرفدارلرن قویدی. معاویہ خلیفہ بولغاندہ مملکت نڭ کوب اور نلرندہ
 چوالو واختلالار دوام ایته ایدی. بو چوالولرنڭ ایڭ قورقنچلیسی عراق
 طرفلرندہ ایدی. شونڭ اوچون معاویہ بر نی قدرلی عسکر ایله «زیاد بن ابیه» نی
 عراق طرفلرینه بیهردی. «زیاد بن ابیه» غایت قانی کوکلی و قوتلی بر آدم
 بولغندن «عراق» طرفلرندہغی چوالولر نی بیک تیزک ایله باصدی.
 معاویہ قوری عسکرن اصلاح قیلغان شیکلی، دیکز عسکرن و آنلرنڭ
 فلوتلرندہ بیک یاغشی ترتیب که صالحدی. سوگره بر زور فلوت - کیمه ایله
 «فستطینیه» حاضرگی استانبول شهرینه عسکر بیهردی. بو فلوتدہ عسکر
 باشاغی معاویہ نڭ اوز اوغلی یزید ایدی. بو عسکرلر اچندہ مشهور «ابو ایوب
 الانصاری» حضرتلری دہ بار ایدی. بو سفرده اسلام فلوتی نی قدرلی کوچلی
 بولسده استانبولنی فتح ایته توگل، استانبول شهرینڭ پانینه دہ کیله آلمادی.
 چونکه، بو وقت روملر فلوتلارنی یاندر و اوچون مخصوص بر اوط ایجاد
 اینکانلر ایدی. شول اوطغه چدی آلمی اسلام فلوتی کیرو قایتوب کیندی.

عربلرنڭ فلوتینه روملرنڭ اوط بیهرووی

ابو ایوب الانصاری حضرتلری شول صوغش وقتندہ وفات ایندی. فبر شریفی
 استانبول یاقوننده زیارتگاه بر اورندر.

معاویه زماننده «عمر و بن العاص» مصرغه والی ایتوب قویلدی.

«عبدالله بن زیاد» ترکستان طرف
فلرینه ببهردی. اول «جیعون»
نیرن اوتوب ترکستانده کوب
بیرلر فتح ایتدی. «عقبه بن
نافع» حضرتلری آفریقاغه یو-
روب، آفریقانک شمال طرفلر-
ندهغی خلقلرنی دین اسلامغه
کرتدی. صوگره اوزی شونده
والی تعیین ایتلدی. آفریقاد-
غی «قیروان» شهرن عقبه
بن نافع حضرتلری بنا ایتد-
روب شونده زور بر جامع
صالدردی.

قیروان شهرنده عقبه بن نافع صاندرغان جامع.

معاویه زماننده «ردوس» و «کرید» آطه لرینه فلوط ایله هجوم ایتلدی.
مسلمانلر بو صوغشارنک هر قابوسنده بیک زور بهادرلق کورسه تدیلر.
اسلام لرنک صوغشدهغی مهارت لری دشمانلری طرفندن بیله تصدیق ایتلدی.
معاویه اوزندن صوگ خلیفه لکنی حضرت حسین گه قالدوروغه شرط
ایتکن بولسده، بو معاهدنی بوزوب، اوغلی یزیدنی خلیفه ایتهرگه تلی ایدی.
شونک اوچون اوزی سلامت وقتدوق کوب کشیلردن اوغلی یزیدکه بیعت
آلدی. مدینه شهرینک الوغلرندن بر نیچه کشی «یزید» که بیعت ایتهرگه
تله مه دیلر. شونک اوچون معاویه بالذات مدینه گه باروب بونلردن کوچلب
یزیدکه بیعت آلدی.

معاویه هجرتنک ۶۰ نچی سنه سننده، سکسان اوچ باشنده وفات ایتدی. اسلام
خلیفه لرندن، ایک ئلک، شریعت حکم لرن یورتور اوچون قاضی و مفتی لر
تعیین ایتوچی، پوچنه اصولن بولغه قویوچی اوشبو معاویه در. معاویه زمانینه
قدر مملکت ده ایران و روم آقچه لریده استعمال ایتوله ایدی. معاویه بونلرنی

استعمالدن چقاروب اوز اسمینه آچه یاصاندی. مملکت نك هر طرفنده شول آچهلر استعمال ایتوله باشلادی.

خلیفه لکنک آتادن اوغلفه، یا که اوغلدن فرده شکه میراث بولوب کوچوب بوروی معاویه طرفندن توزلدی؛ بوکا قدر خلیفه لک جمهوریت اصولی (خالق خلیفه صایلاغانده اوز آرالردن مملکت اوچون فائده کبیره آلورلق معلومات و اخلاق ایسه سی بولغان کشینی صایلاب قوبالرایدی) ایله یورتله اییدی. تاریخ اهللری معاویه نك بو اشن اسلام دولتی نك ترقی سینه آباق چالو ایله بر دبوب قاریلر. معاویه اولم خسته سنده ایکان، اوغلی «یزید» نی چاقروب مملکت اشارن بورتو حقنده اوزاق کیگاشلر بیردی؛ مروان نك معاویه اولگهچ «یزید» که بیعت ایتمه وی احتمال اییدی. شونک اوچون اوغلی یزید که «سین مین اولگهچ مینی حد که قویارغه مروان نی توشر، صوگره قورالکنی چقاروب فورقوب اوزکه بیعت آل» دیدی. معاویه نك شول حیل سی ایله یزید مرواندن بیعت آلدی.

۲

برنجی یزید بن معاویه

۶۱ — ۶۴

معاویه نك وفاتندن صوگ اورنینه اوغلی یزید خلیفه بولدی. یزید، غایت فاسق و خائن بر آدم بولوب، عدالت، مرحمت، شفقت دیگان گوزهل صفت لرنک نهرسه ایکاننده بلمی طورغان بر ذات اییدی. بوتون عه ن سارای (سرای) و باغچه لرنده ایسرتکچ اچوب، جاریه لر اویناتوب اوزدردی. حتی یزیددن اورنهک آلوب «شام» خلقی دخی اچکی گه، سفالت که مبتلا بولوب بتکانلر اییدی. یزید نك شوندی ناچار خلقی بولغانلقدن بیک کوب آدم لرنک یزیدده اخلاص لری بوق اییدی. آنک خلیفه بولووینه راضی بولوچیلرده تیک ظلمندن فورقوبقنه راضی بولغانلر اییدی. حضرت حسین ایله عبدالله بن زبیر حضرت لری یزید که بیعت ایتمه دیلر. چونکه معاویه خلیفه بولغانده اوزندن صوگ خلیفه لکنی حضرت حسین گه قالدورورغه شرط ایتمه یاصاغان اییدی. شونلقدن معاویه دن صوگ خلیفه لک یزید که توگل، حضرت حسین گه تیوش اییدی.

گر بلا واقعه سی.

عراق و کوفه طرفلرنده غی خلقلر، معاویه نك اوزلرینه اینکان چیر، ظلم لرن خاطرلرندن چغارماغانلر، آنی همانده صافلاب طورالر ایدی. معاویه ثواب یزید خلیفه بولووی ایله معاویه آچوون یزیددن آلورغه نیت ایتدیلر. شول خصوصده جیبولشار باصاب، حضرت حسین فی کوفه گه چاقروب خلیفه اعلان قیلورغه فرار بیردیلر. سوکوره آرالرندن ایلچی صایلاب مدینه گه ببردیلر. ایلچیلر مدینه گه باروب، حضرت حسین دن کوفه گه باروون اوتندیلر و اوزن آنده خلیفه اعلان ایتمه چکلرن بلردیلر. حضرت حسین فی کوفه خلقی دورت کوز ایله کوتدیکن، آنك حقه جان و مال لرن قزغانمایه چاقلرن سویله دیلر. حضرت حسین یزید نك خلیفه لگن توگل، حتی آناسی معاویه نك خلیفه لگنده شرعی تابیی ایدی. شونلقدن اول بر زمانده ده آنلرغه بوی صنمادی. حضرت حسین کوفه لیلر نك اوتنچلرن قبول ایتوب یولغه چغارغه وعده بیردی.

کوفه خلقی وعده لرنده طورماوچان، ثباتسز و متانتسز بر خلق بولوب، بر کون بر آدم اوچون جانلرن قربان ایتمه درجه ده سوز بیردکلری حالده، شونك ابرته گه سنوك شول آدم نك خلافتنه اش قیلولری عربلر آراسنده فات فات نجر به قیابغان ایدی. شونك اوچون حضرت حسین نك بو اشن بیک کوب یاقنلری مصلحت کورمه دیلر. سوکئی اوکنچلی بولوون سویله دیلر. حضرت حسین ایسه بونلرنك سوزلرینه التفات ایتمه دی. کوفه لیلر نك سوزلرینه اوشانوب یولغه چقدی. اوزی ایله بر گه ایکی اوغلی، خاتون و یاقن لری ایله یتمه شلر آدم بار ایدی.

برنی قدر لی وقتدن سوک حضرت حسین عراق حدودینه (چینگنه) ایرشدی. کوفه لیلر حضرت حسین فی شول اورنغه چغوب قارشو آلورغه بولسه ارده کوفه لیاردن بره وده اوچرامادی. حضرت حسین «بلکه نه لی آنلر آلدن راقدر» امید یله تاغی بر قدر آلفه بارسه ده بر کومه اوچراماچاچ، اوزینك آلدانغانینه بیک بورچ یلا باشلادی. آخرنه او کفایلیراق بر اورن تابوب شونده صافلانورغه فرار بیردیلر. و «فرات» یلغه سینك غرب ساحلنده «گر بلا» دیگان اورننی موافق کوروب شونده طوقتاب قالدیلر.

یزید، کوفه لیلرنگ بو اشلرندن خبر آلو ایله، اوزینک ایگ اخلاصی بولغان آدملرندن «عبیدالله بن زیاد» نى کوفه گه والى تعیین اینتوب، نیچک بولسده کوفه خلقن باصدرغه امر اینتدی. «عبیدالله بن زیاد» کوفه گه باروب، آندهغى خلقنى بیک تیز باصدردی. بو وقت حضرت حسین «گر بلا» دیگان اورنقه کیلوب یئگان ایدی. «عبیدالله بن زیاد» بوندن خبر آلوب حضرت حسین نى طوتوب کیلور اوچون «عمر ابن ابى وقاص» اسملى بروهونى قارشى چقاردى واکار دورت مک قدر عسکر بیردی. اوزانده اوتمه دى «عمر ابن ابى وقاص» عسکری ایله حضرت حسین ایله ایبده شلرن چولغاب آلدی. بو وقت حضرت حسین اوزینک آلدانووینه تمام اوشانسه ده اش اوزغان ایدی.

حضرت حسین عمر ابن ابى وقاص نى کوروب، اوزینک کیرو مدینه گه بیه رلورن یا که شونده طوقتاب قالوب یزیدنگ بر توره سی بولوب یزیدکه اخلاص ایله خدمت اینترگه رغصت اینتلورن، یا ایسه اوز ایرکی ایله یزیدنگ حضورینه بار وون سورادی. عمر بن ابى وقاص بونلرنگ برسند قبول اینتمه دى، یول باصوچی حکمنده طوتوب یزیدکه کوندره چگن آکلاندى. شوندن صوگ حضرت حسین صوغشورغه فرار بیردی. وشونى امویه عسکرینه بلدروب، اوزندن باشقه بالا چاغالرینه، خاتون قزلرغه قورال استعمال اینتمه ولرن رجاء اینتدی. لیکن انصافى سز امویه عسکری حضرت حسین نگ بو اوتنچن ده قبول اینتمه دى. محرم آیینک اونچى کونى جمعه کون ایکی آراهه صوغش باشلانوب شول کون حضرت حسین شهید اینتدی. یاننده غى بالا چاغالرى، گناهسز خاتون قزلرى قلچدن کیچرلدى.

دشمانلر حضرت حسین نگ باشن کیسوب کوفه گه بیه ردیلر، مونارغه غنه قناعت اینتمی مبارک گه وده سن بلچراق آیقلرى برله ن تابتاب ایزگه لهب بتردیلر. حضرت حسین نگ کیسک باشى «عبیدالله بن زیاد» غه تابشردى. عبیدالله بن زیاد قولنده غى طایاغى ایله حضرت حسین نگ ایرنلرینه صوغوب «آی های های بو ایرنلر، برولى نگ ایرنینه اوغشى بیت!» دیوب مسخره اینتودن تارتنمادی. یزیدنگ بو کونگه قدر به یرهم وشادلىق اینتوب کیلک کمز «عاشورا» به یرهمی مونه شول «گر بلا» واقعه سی کونیدر.

یزید «گر بلا» واقعه سن مسلمانلرنگ کوکلندن چقار ر اوچون نه یله ندرنده

بولغان حکومتلر ایله صوغش آچدی. «سالم بن زیاد» قومانداسنده اولارق بر آردو حاضرلرب «خوارزم» و «بخارا» طرفلرینه بیهردی. بونلر شول طرفلرده بیک کوب شهرلرنی فتح ایتدیلر. «عقبه بن نافع» فتوحانده دوام ایتوب بحر محیط آطلاسیغه باروب چقدی.

عبدالله بن زبیر و مکه محاصره سی: گر بسلا واقعہ سنندن بوتون علویلارنک (حضرت علی نسلینک) جانی ئه رندی. علویلردن بیگره مکهلیر فان آغلادیلر. بونلر امویلرگه دشمانلقلرن آرتدروب، امویه حکومتن تانومی باشلادیلر. امویه طرفدارلرندن حضرت حسین ئوچن آلورغه وعده بیرسه «عبدالله بن زبیر» نی اوزلرینه خلیفه اعلان ایته چکارن بلردیلر.

عبدالله بن زبیرنک ائله نوك خلیفه بولورغه فکری بار ایدی. تیک خلیفه لک شرعاً حضرت حسین گه تیوش بولووی، آنک بو فکرن میدانغه قویارغه ایرک بیرمی ایدی. شونک اوچون اول مکه لیلرنک بو اوتنچن بیک تیز قبول ایتدی. حضرت حسین نک ئوچن آلورغه وعده بیردی. مکه لیلر آکا بیعت ایتدیلر.

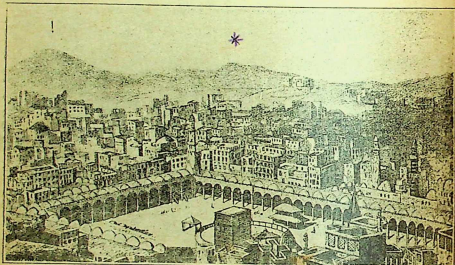
یزید بوندن خبر آلاچ عبدالله بن زبیرنی کوچسز صاناب آنارغه اون قدر آدم بیهروب شامغه حکمگه چاقردی. عبدالله بن زبیر ایسه بوگا التفات ایتمه دی. صوگره یزید ایکی مک قدر عسکر ایله عبدالله بن زبیرگه فارشوصوغشقه بیهردی. لیکن یزیدنک بو عسکری بیک نق جیکلوب کیرو قایتوب کیتدیلر.

عبدالله بن زبیرنک جیکو خبری تارالچاچ «مدینه» لیلرده عبدالله بن زبیرگه بیعت ایتدیلر. مدینه ده بولغان امویه طرفدارلرن شهردن قودیلر. بو اش که یزیدنک آچووی فاباروب بیک قوتلی عسکر جیدی. بو عسکرگه باشلق ایتوب حضرت حسین نک باشینه یتوچی «عبیدالله بن زیاد» نی قویوب

عبدالله بن زبیر اوستینه بیهورگه اویلاغان ایدی. لیکن «عبیدالله بن زیاد» اوزینک قیلغان وحشتلرینه اوکنه باشلاغانلندن، اوزن خسته کورسه توب عسکرگه باشلق بولوونی قبول ایتمه دی.

بوندن صوگ «مسلم بن عقبه» نی عسکر باشلقی یاصاب «مدینه» اوستینه بیهردی. «مسلم» مدینه نی ضبط ایتوب، شهرنی قان ایله یودی، اوط برله کویردی. مسلم نک بو بلچراق اشی، اسلاملرچه مقدس بولغان بر شهرنی بولای مسخره ایتووی، انصافلیراق امویه طرفدارلرنده ئه رندی.

بوندن صوڭ مسلم مکه اوستينه يوروب، مکهنى محاصره اينه باشلادی. امويه عسکرى مکهنى تمام بر آى قدر محاصره اينديلر.

مکه شهرى، کعبه، معظه، ابو قبيس طاغى.

مکه يانندهغى «ابو قبيس» طاوى اوستينه منجنیق قوروب «کعبه الله» اوستينه اوڤ ياودردیلر.

لیکن شول آراهه «یزید» نڭ ئولو خبری کیلوب، امویه عسکری کبرو شامغه قایتوب کیندی. یزید ئولگاچ عبدالله بن زبیر مکه ومدینه طرفلری ایله عراق وخراسان طرفلرن اوزینه قاراتدی. اگر شول آراهه «شام» طرفلرینه هجوم ایتسه ایدی، امویه دولتی بتوب، بوتون اسلام عملکتی عبدالله بن زبیر قولینه کروب بتهچک ایدی. لیکن عبدالله بن زبیر آلاى اشلمهدی. شام طرفلرینه یال اینترگه ایرک قالدردی. شونڭ آرقهسنه اوزینه بیک زور ضرر ایندی.

یزید اوچ بیل یارم قدر حکومت ایتوب، اوتوز اوچ باشنده رفات ایندی. بونڭ زماننده رسوله نڭ بالاسینڭ بالاسی بولغان حضرت حسین نڭ شهید ایتلووی، حضرت علی طرفدارلرینه ایتلگان جبر وظام لر، اسلامار فاشنه مقدس بولغان مکه مدینه نڭ مسخره ایتلووی، اسلام تاریخین بیک نق کر لهته، یزیدنی مه کنگولک ناچار اسم ایله یاد ایتدره در.

۳

ایکنچی معاویہ بن یزید.

۶۴

یزیددن سوڭ اورنینه «ایکنچی معاویہ بن یزید» (*) خلیفه بولدی. ایکنچی معاویہ غایت اخلاقلی و دین دار بر آدم ایدی. آناسی یزید کی بوزق طبیعتلی توگل ایدی. آناسی یزیدنڭ حنی باباسی معاویہنڭ قیلغان انصافسزاقلرینه ده بیک ئه رنی ایدی. اوچ آی قدر خلیفه لک ایتکچ، اوز ایرکی ایله خلیفه لکنی تاشلاب اوزاشی ایله مشغول بولدی. خلیفه نه ده اوزی تعین قیلما ای خلقه نابشردی.

سوڭره بر قدر عمر ایتوب وفات ایتدی. خلیفه لکنی تاشلار آلدندن منبرگه چغوب: «آنام و بابامنڭ خلیفه لگی حقلی توگل ایدی. مینم ده خلیفه بولورغه حقم بوق، شونلقدن مین اوز منی خلیفه صانی آلیمیم و خلیفه لکنی تاشلادم» دیگانی مشهوردر.

۴

مروان بن حکم.

۶۴ — ۶۵

ایکنچی معاویہ خلیفه لکنی تاشلاغاچ، شام خلقی مروان بن حکم نی خلیفه ایتوب صایلا دیلر.

مروان یزید زماننده مدینه ده والی بولوب طورا ایدی. یزید ئولوب بو طرف اهلایسی عبدالله بن زبیرگه بیعت ایتکچ، اوزینڭ مدینه ده طورا آلمایاچغن بلوب شامغه فایتدی.

بو وقت عبدالله بن زبیرنڭ قوئی کوندن کون آرتوب کیله ایدی. حالبو، که بولای بولغانده حکمدارسز بولغان امویه دولتی نڭ منقرض بولاچی

(*) مروان اول معاویہ اولنده بر خلیفه کیلمکندن معاویہ بن یزیدکه تاریخده، تاشاو

بولماسون اوچون «ایکنچی معاویہ» دیوب بیرتله ر.

بىك معلوم ايدى. شونىڭ اوچون امويە طرفدارلىرى «مروان» نىڭ تېزىرەك
 ھۆكۈم باشىنە كېچىۋون نەزەردىلەر.

معاويە بن سفياننىڭ تۈزۈپ قالدۇرغان پىراغرامىنە بىنا ھۆكۈمدار بولماق
 كىشى يىزىدىنڭ اوغلى خالد ايدى. شونىڭدىن بىر نى قىرلى آدملىر خالدى خەلىفە
 بامامانى بولۇپ مروانغە قارشۇ تۈردىلەر. لىكىن يىزىدىنڭ تولى خانۇن «مروان» غە
 نىڭلاپ و خالدىنى ولى عەھد تەيىن ايتۇپ اختلافنى باصردىلەر. و «مىراج راحط»
 دېگان اورىندە مروان عىسكىرى ايله عبدالله بن زبىر عىسكىرى آراسىدە صوغش
 باشلانۇپ عبدالله بن زبىر عىسكىرى چىكىلدى.

مروان، انقراضغە يۈز بېرگان، دولتىن يولغە سالدى و مەلىكىتىڭ تۈرلى
 طرفىدە باشلانغان چۈۋالورنى باصردى. لىكىن ھۆكۈمىتىنى يولغە قويۇپ خەلقلىرىنى
 اوزىنە قاراتۇپ بىرگاچ، اۆلدەگى عەھدىن بوزۇپ «خالد» نى ولى عەھدلىكىدىن
 ئۆشۈردى و اوزىنىڭ اوغلى «عبدالملك» نى ولى عەھد تەيىن ايتدى.

خالدنىڭ آناسى مرواننىڭ بو اشىنە آچولانۇپ، ۶۵ نچى سىن ھىجرىدە
 رىماننىڭ اوچىنچى كېچەسىدە آنى يوقلاغان وقت چارىلەرنىدىن بودى و تىرتىدى.
 امويە دولتىن ناسىس ايتۇچى معاويە بن ابى سفيان بولۇپ، امويە دولتىن
 انقراضدىن قوتقارغان آدم مروان بن ھۆكۈمدار.

تېئىيە: مرواندىن، ئىلك كېلىگان ھۆكۈمدارلىغە «سفيانىيە» و مرواندىن صوڭ
 كېلىگان ھۆكۈمدارلىغە «مروانىيە» دىلەر.

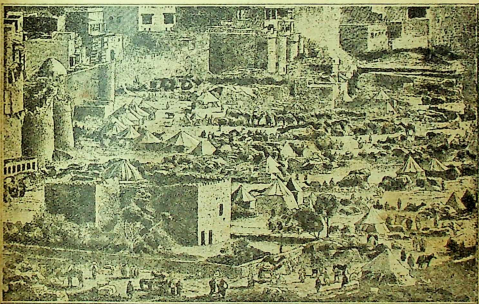
۷

عبدالملك بن مروان.

۶۵ — ۸۲

مروان ئولترىگەندىن صوڭ اورىنە اوغلى عبدالملك خەلىفە بولدى. بو
 وقتلىردە مەكە مەدىنە طرفلىرى و ايران قىرغاقلىرى عبدالله بن زبىر قولىدە بولۇپ،
 بىرە طرفلىرى عبدالله بن زبىرنىڭ «مىصەب» اسملى قەردەشىنىڭ قارامانغىدە ايدى.
 كوفە و عراق طرفلىرىدە «مختار الثقفى» اسملى بىر آدم اوزىنە بىك كۆپ
 آدملىر ايبەرتۇپ، امويەلردىن ھىزرت ھىسپىننىڭ ئوچىن آلورغە باشلادى. گىربلا
 واقىغەسىدە قاتناشنى بار آدمى تاپسە آنى قىلچىدىن كېچىرە ايدى. عبدالملك

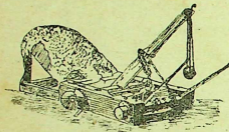
مختارغه قارشو عبدالله بن زیاد قومانداسنده عسکر ببهردی. لکن عبدالله بن زیاد شول صوغشده ئوترولوب عسکری بیک نق چیکلندی. لکن، ئه لبگی وعده سزلك ایل شهرت آلفان کوفه لیلر، مختاردن بیزوب بصره دهغی «مصعب» طرفینه آوشدیلر. مصعبنی مختار اوستینه بارورغه قوتورتدیلر. آخرنک مصعب مختارغه صوغش آچوب، مختارنی شهید ایتدی. بوندن صوگ کوفه طرفلری عبدالله بن زبیر اداره سینه کیچدی.

حجاج نك مكنی محاصره ایتوی.

کوفه طرفلرینک عبدالله بن زبیر اداره سینه کیچوی، عبدالملک نك برده کیفینه کیلمه دی. شونک اوچون عبدالملک ایك ئلك «مصعب» اوستینه عسکر ببهردی. «دیرچائلیق» دیگان اورنده «مصعب» نك عسکرن چیگوب اوزن شهید ایتدی. وکوفه لیلرنی اوزینه بیعت ایندردی. صوگره قوتلی بر آردو حاضرلاب «حجاج بن یوسف الثقفی» قومانداسنده عبدالله بن زبیرگه قارشو ببهردی. حجاج، عسکری ایله مکنی محاصره ایتدی. ابی فبیس طاوی اوستینه منجنیق فریدروب مکنی تاشقه طوتدردی. تاشلری «کعبه الله» اوستینه توشوب کعبه الله نك کوب یرن واندردی. اون بیش کون قدر محاصره دن صوگ

مکه فی ضبط ایتدی. عبد الله بن زبیرنی شهید ایتوب بیک کوب صحابه لرنی
فلندن کیچردیلر.

«طاش واط آندرا طورغان منجیق»

حجاج مکه سفرنده مدینه آرقلی
اوتسهده مدینهده برده جبر ظلم کور-
سهنمی اوزوب کیتکان ایدی. لکن
مکه فی ضبط ایتوب بترگاج، مدینه گه
باروب «حضرت عثمان شهید ایتلگا-
نده نی اوچون یاردم قیلما دگز» دیگان

بولوب مدینه لیلرگه قیلماغان جبر وظلم فی فالدرمادی.

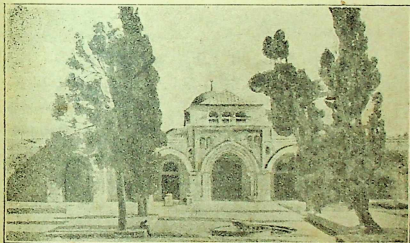
حجاجنک بو ایشینه مکافات اولارق عبدالمکک حجاج فی مکه مدینه گه والی
نعین ایتدی.

عبدالمکک ننگ قوتلی عسکری، اسلام قانن توگوب ماناشقان زمانده، روم
ایمپراطوری بوندن استفاده ایتوب، امویلرگه قارشو صوغش آچدی. اسلاملردن
بایناق بر ضبط ایتدی. لکن عسکری مکه طرفلردن بوشاغاج، عبدالمکک
اول برلرنی روملردن کیمرو قایتاروب آلدی.

آفریقاننگ شمالی بحر محیط آطلاسیغه قدر «مروان بن حکم» زمانندوق
فتح ایتلگان بولسهده، اول طرفننگ خلقی بو وقت امویه دولت نانو می باشلاغانلار
ایدی. شونلقدن آفریقالیلر ایله اموی لر آراسنده هر وقت بهرلشو بولوب
طورا ایدی. بو بهرلشورده ئهلی امویلر، ئهلی آفریقالیلر غالب کیل لر ایدی.
عبدالمکک بو طرفلرغه قوتلی بر آردو ایله مصر والیسی «موسی بن نصیر» فی
بهردی. موسیغه یاردمچی ایتوب «طارق بن زیادنی» قوشدی. بونلر،
«طرابلس غرب»، «جزائر»، «فاس» طرفلرن فتح ایتوب یندهدن بحر محیط
آطلاسیغه باروب چقدیلر. مقصودلری حاضرگی ایسپانییغه چغوب، آندهده بیک
زور فتوحاتلر یاصارغه ایدی. لکن سبته بوغانندن کیچهرلک منتظم فلوپ
حاضر بولمادغندن شونده طوقناب قالورغه مجبور بولدیلر.

عبدالمکک خلیفه بولغانچه بیک دیانتلی واعتقادلی بر آدم ایدی. حتی
اوزیننگ خلیفه بولغانلغن قرآن اوقوب او طرغان وقت بلدرگانلر ایدی.

خلیفه بولوون ایشتو دقیقه سی ایله «آرتق سینک ایله آفتق کوروشووم بولسون» دیوب قرآنن شارنلاتوب یابوب قویقان. شوندن صوڭ دین گه حرمتسزلیکار قیلوب، دیننی تیک فورما وکوز بویاوی اوچونگنه طوتقان. عبدالملک قدسده گی مسجد اقصی نی یاکیدن توزه تدروب آنی زینتلندی واوزینک خلقلرینی کعبه اللهنی زیارتدن طیبوب مراسم حج (حج عمللرن) نی قدسده قیلورغه امر چقاردی.

قدسده مسجد الاقصی.

عبدالملک نڭ ناچارلقلری بولغان کیمی، اسلام مملکتینه بیک زور فائدهلریک تیدی. زور فتوحاتلر یاصاب مملکتنی کیڭه یئدی. ئه یله نه لرندگی دشمانلارغه اسلاملرنک قوت وشوکنن بلدردی. عبدالملک یکرمی بر یل خلیفه لک ایتوب، هجرتنک ۶۸ نچی یلنده، آنمش یاشنده وفات ایتدی.

۶

برنچی ولید بن عبدالملک

۸۶ — ۹۶

عبدالملک اولگانندن صوڭ اورنینه الوغ اوغلی ولید خلیفه بولدی. بو

وقتغه قدر آفریقاده والی عبدالعزیز بن مروان ایدی. ولید بونی توشروب اورنبه «موسی بن نصیر» فی تعیین ایتدی.

اول زمانده ایسپانیه قطعه سنده «ویزیغوت قراللی» حکومت اینه ایدی. بو قراللقنک اچنده بیک قوتلی چورالور دوام ایتوب، حاکم لری اوز آرا نالاشوب، بر برینی کوره آلملر ایدی. سبته بوغاز بنگ صافلاوچیس «قونت جولیانوس» یاگی تحت گه اوطورغان قرال «رودریق» دن برده راضی توگل ایدی. شونک اوچون «جولیانوس» ممالکتی تابشرو حقنده عربلر ایله باشرتن کیکاش ایتدی.

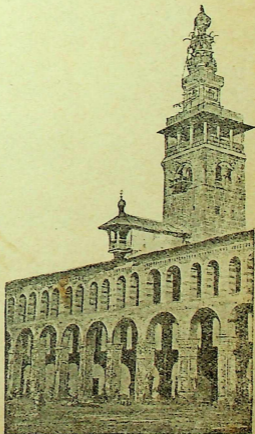
آفریقا والیسی بولغان «موسی بن نصیر» فرصندن استفاده ایتوب «طارق بن زیاد» فی برمقدار عسکر ایله دورت کیمه گه اوطورتوب ایسپانیه قطعه سینه چقاردی. «طارق» ننگ عسکری ایگ ٹلک «جبل الطارق» دیگان اورنغه چقدی. شول برلرنی ضبط ایتدیلر. طارق، عسکرنگ امیدن کبسو وشول سایه ده عسکرنگ جسارتن آرتدور اوچون مذکور کیمه لرنی اوط تورتوب یاندرتدی. «آلدکزه دشمان، آرتکزه دیکز، سزگه دشماننی جبکودن باشقه خلاص یوق» دیوب غیرتلی سوزلر ایله عسکرینی قزدردی. ویزیغوت قرالی «رودریق» بوندن خبر آلاچ بیک کوب عسکر ایله طارقه فارشو چقدی. «شریش» اسملی شهر یاننده اوچراب یدی کون قدر فزووغش بولدی. طارق بن زیاد رودریقنی اوز قولی ایله اولتردی وعسکرن بیک نف جبکدی. شوندن صوگ طارق «قرطبه» و «طلیطله» شهرلرن ضبط ایتدی. طارق بن زیاد کوندن کون فتوحانک دوام ایتوب، بیک کوب شهرلرنی آلدی. «موسی بن نصیر» طارقنگ موفقیتن کونله ب، اوز یده ایسپانیاهه چقدی. یوقنه بر حیل طابوب طارق بن زیادنی حبس ایتدی. لکن خلیفه ننگ امری ایله طارقنی حبسدن چقارورغه مجبور بولدی. صوگره طارق ایله موسی ننگ آراسی بوزولوب برسی اوستندن برسی خلیفه گه شکایتک باشلا دیلر. شکایتلر بیک کوبک کینکچ، خلیفه ایکونک شامغه چاقرتدی. حکم صوگنک ایکویک عیبلی تابلوب مال ودولتلری خزینه گه آلدی، اوزلری برقات کیوم ایله چقاروب بیهرلدیلر. عبدالملک زماننده زور اوروون طوتقان «حجاج» ولید زماننده ده شولا یوق

زور اورن طونا ایدی. حجاج نڭ فکری بوینچه بیک زور ایکی بولک عسکر حاضرلهندی؛ بر بولیگی «قتیبه بن مسلم» گه وبر بولیگی «محمد بن قاسم» غه تابشرلدی. قتیبه سمرقند وبخارا طرفلرینه باروب بیک زور فتوحاتلر یاصادی. قاسم ایسه هندستان طرفلرینه کیتوب قطای حدودینه (گرانتیبه) قدر باروب بئدی. قطا یلردن ویرگو صوری باشلادی.

لکن شول آراده ایڭ ئلک «حجاج» آنندن بر یل صوگره ولید اوزی ئولاب شوق طرفنده غی عسکرگه روح بیر وچی بولماغاچ عسکر نڭ روحی توشدی.

ولید طوقز یل یدی آی خلیفه لک ایتنکندن صوڭ هجرت نڭ ۹۶ نچی سنه سنده وفات ایئدی. ولید نڭ امویه دولتینه بیک زور خد-متلری تیدی. شام (دمشق) شهرنده «جامع امویه» اسمنده زور بر مسجد بنا ایئدردی.

مدینه منوره و قدس شریف شهرلرنده گی طوزوب بارا طور-غان مسجدلرنی یا کئیدن تعمیر ایئدردی؛ مملکت نڭ تورلی اورنلرینه کر بیوست واستجکد-ملر یاصانندی؛ یوللر وقویولر قازتدی؛ خسته خانهلر آچد-روب طبیبلر قوییدی؛ دارالایمالر بنا ایئدروب،

شام ده غی امویه مسجدی.

اشدن چققان قارت قور، اشکه باراقسز یتیم بالالارنی مخصوص تربیه چیلردن تربیه لئدردی. معام و فقها (دین علمینه اوستا آدملر) گه وظیفه لار تعیین ایئدردی.

امویہ حکمدارلری اچنده ایڭ اول صنایع نفیسه گه اهمیت بیرگان وخلقبنی صنایع و هنرگه اونده گان حکمدار اوشبو ولید بن عبدالملک در.

(حجاج بن یوسف الثقفی)

حجاج غایت ظالم، دین گه اصلاً رعایت اینمی طورغان بر آدم ایدی. اوزینک اشلی طورغان اشن یولده فالدرماس اوچون یوزلرچه یا که مکلرچه آدمینک جانن قیو آنکچه چبن اولترو ایله بر ایدی. حجاج کبی مرحمتسز ظالم آدملر تار یخده بیک آز اوچریلر.

حجاج عمرنده حقسز اولارق یوز بکرمی مک آدم ئوتورنکان، اوزی ئولگانده آنک طرفندن حقسز اولارق حبس خانده یاتوچی آدملر یوز ابلی مک گه پاقن بولغان. حجاج دین دیانت جهتندن تار یخده ناچار اسم فالدرسده، امویہ دولت اسلامیه سینه قیلغان خدمتی ده بیک زوردر. امویہ دولتی نك شرقدن غربکه تره لووی، مملکت اچنده بولغان طنپسزقلقارنی باصروب مملکتنی هلاکندن قوتقارووی حجاجنک عقل وتدیبری آرفاسنک در. حجاج نك ظلم ومرحمت سزلیگی بولغان کبی انعام احسانی ده شول نسبتده کوب ایدی.

۷

سلیمان بن عبدالملک

۹۶ — ۹۹

ولید اولگانندن سوک اورنینه فرنده شی سلیمان خلیفه بولدی. سلیمان عدالت سو بوچی، یومشاق طبیعتلی بر آدم ایدی. خلیفه بولغاچ ایڭ ئلسکیگی اش: حقسز اولارق زندانلرده چروب یاتا طورغان بیچاره لرنی آزاد ایتو بولدی. حجاج طرفندن حقسز اولارق حبسکه آتلغان مکلرچه آدملرنی زنداندن چقاردی. سوگره حجاج طرفندن قویلغان توره لرنی توشروب آنلر اورنینه باشقارنی تعیین ایتدی.

سلیمان شول طوتقان یولی ایله بارغان بولسه ایدی، قیامتکه قدر اسمن ایزگولک ایله یاد ایتدیره چک ایدی. لکن سوکغه نابا اوزینک شخصینه عائد

بولغان اشلر اوچون بعض بر آدملرگه جبر، ظلم ایته باشلادی. شونلقدن مملکت نڭ بعض بر اورنلرنده چووالولر باشلاندى.

سلیمان، موسی بن نصیر ایله طارق بن زیادغه زور ظلم لر ایئوب آنلرنڭ شول قدر زور خدمتلرینه التفات ایتمی آچ بالانغاچ خوار بولوب دنیادن کیتولرینه سبب بولدی.

موسی دن صوڭ اندلسده والی بولوب قالغان اوغلی عبدالعزیز نڭ کچکنه گنه بر اشی اوچون باشی کیسدرلوب شامغه کیترتلدى، هندستان طرفلرنده زور فتوحات یاساغان «محمد بن قاسم» سلیمان نڭ کیفینه کیلمه گان اوچون یوق ایئلدی. ترکستان طرفلرنده ایس کیتکچ فتوحاتلر یاساغان «قتیبه بن مسلم» ایله سلیمان بن عبدالملک نڭ آراسی بوزلدى. آخرنده قتیبه بالضرور عصبان ایئلدی. صوڭره اوز عسکری آراسندن برسی طرفندن شویید ایئلدی. مونه بونلرنڭ هر قایوسی سلیمان بن عبدالملک نڭ خلیفه لک ایتووی وقتنده بولغان قزغانچ حاللردر.

سلیمان قوڭلی بر آردو حاضرلر قرده شی «مسلم» قومانداسنده اولارق استانبولنی فتح ایتهرگه ییبهردی. سیکز دانه کیمه ایله دیکزدن هم فوریدن عسکرلر یبهروب استانبولنی دیکزدن هم فوریدن محاصره ایئلدیلر. لکن اسلام لرنڭ کیمه لری روم اولرینه چدی آلهادی، کیرو قایتورغه مجبور بولدی. قوری عسکری آراسنده هم آزق بتوب آچلق باشلاندى. آخرنده عسکر محاصره نی بتروب قایتوب کیتهرگه مجبور بولدیلر.

سلیمان استانبول محاصره سن بالذات اوز کوزی ایله کوررگه تلب بولغه چققان اییدی. لکن بولده بارغانده حلب شهری یاقئنده «مرج دابق» دیگان یرده «بیرهن» (آش قازانی بوزلوب کوب آشاوغه صابشو) آوروندن وفات بولدی. گولم خسته سنده ایکن، خلیفه لکنی «عمر بن عبدالعزیز» گه وصیت ایئوب قالدردی. مدت خلافتی ایکی یل بیش آی قدر بولوب وفاتی هجرت نڭ ۹۹ نهی سنه سنده در.

عمر بن عبدالعزیز

۹۹ — ۱۰۱

سلیمان ئولگاچ آنڭ اورنینه عمر بن عبدالعزیز خلیفه بولدی بو ذات عدالت طرفدارى و خلقى نڭ راحتى اوچون بوتون محنتنى اوزینه یوکلەرگه حاضر بولغان حمیتلى بر آدم ایدی. بونڭ زماننده اهل اسلام راحتده باشادی. اخلاق و دیانت جهتینه کیلگانده، خلفاء راشدین دن بولغان حضرت عمرگه اوخشی ایدی.

خلیفه بولغاچ خاتونینڭ بوتون زینت اسبابین ساتوب بیت المالغه هدیه ایدی. بونڭ زماننده بیت المال آلتون ایله طولدی.

عمر بن عبدالعزیز، اوزندن ئلك کیلگان خلیفه لرنڭ قیلغان حقسزقلرینه فابغورا ایدی. ئلك زماندن بیرلی قیلونا کیلگان حقسزقلرنی خلق اوستندن توشردی. اول زمانلرده خر یستیبان و یهودیلردن حقسز اولارق آلتقان کلیسه و عبادتخانه لرن کیر و اوزلرینه قایتاردی.

عمر بن عبدالعزیزنڭ مقصودی مملکتنى زورایتودن بیگه رك قولنك بولغان قدرین ترقی ایتدیرمک ایدی. اول خلیفه بولغاچده قول آستنده بولغان والیلرگه فرمانلر یبهردی. بو فرمانده مملکت نڭ ترقیسی اوچون طرشورغه، نیندیگنه اسم ایله بولسه ده، خلقدن رشوت قبول ایتمه سکه، خلقنى هر وقت انجاد و اتفاغقه دعوت ایته رگه قوشقان ایدی.

عمر بن عبدالعزیزگه قدر بولغان امویه خلیفه لری زماننده خطبه لرده حضرت علی نى قارغاب دعا قیلر ایدی. عمر بن عبدالعزیز شول ناچار عادتنى طاشلاتوب بونڭ اورنینه عدالت مرحمت و اتفاغقه اوندى طورغان و عظلم سویله ته باشلادی.

عمر بن عبدالعزیز رسول الله نڭ اهل بیتینه غایت حرمت و رعایت ایته ایدی. آل رسول گه دشمانلق، قانلرینه اورنلاشقان امویلرگه و خصوصاً اموی توره لرینه عمرنڭ بواسی اوخشامادی. شونڭ اوچون عمر بن عبدالعزیزنى بر خدمتچی سندن

آغولانوب ئوتترندیلر. (۱۰۱ سنه هجرى) خلیفه لك ایتووی ایکی یل آلنی آی قدردر. اوزی ئولگگچ نهرسه لری طورغ ایله ساتلدى. بوتون نهرسه سن ساتوب اون ایکی درهملك قدر بر صوما چقدی.

۹

ایکنچی یزید بن عبدالملک

۱۰۱ — ۱۰۵

عمر بن عبدالعزیز شهید ایتلگگچ آنک اورئینه ایکنچی یزید بن عبدالملک (*) خلیفه بولدی.

یزید بن عبدالملک زماننده مملکت اچنده زور اوزگه رشلر بولمادی. بونک زماننده بولغان واقعه لرنک بریده «آل مهلب» اسملی غایت چومارد بر خانداننک تاراتلووی در.

یزید زماننده اندلسده بولغان مسلمانلر «پیره نه» طاغلرن اونوب «طولوزا» شهرینی محاصره ایتکانلر ایدی. لکن عسکر باشلقلری بولغان «امیر السماع» شول صوغشلرنک برنده شهید بولوب، اسلام عسکری کیرر چیگنورگه مجبور بولدی.

ایکنچی یزید باشدهرق مملکتنک ترقیبی اوچون طرشسه ده، صوگه تاباراق اخلاقی بوزلوب ذوق صفاغه بیرلدى. کوبرهک وقتن سراينده بیکله نوب حباب اسملی چاریه سی ایله آشاب اچوب اوتکهردی. آخرنده حباب قضا ئولب شونک حسرتندن ییدی کون صوگ یزید اوزیده ئولدی. امویه دولتی نک چنلاب انقراضغه یوز طونووی ایکنچی یزید زماننده در.

ایکنچی یزید دورت سنه قدر خلیفه لك ایتوب. ۱۰۵ سنه هجریه ده وفات ایندی.

(*) یزید بن معاویه ایله التباس واقع بولماسون اوچون یزید بن عبدالملک گه تاریخده ۲نچی یزید بن عبدالملک دیوب یورتله در.

هشام بن عبدالملك

۱۰۵ — ۱۲۵

ایکنچی یزیددن صوڭ اورنینه هشام بن عبدالملك خلیفه بولدی. بونڭ زماننده بر نی قدر صوغش لر بولغالاسهده مملکت آرتق زور ایمادی. مملکت اچنده کوب اورنلرده چووالولر باشلاندىغندن هشام کوب وقتن شونلر نی باصرو ایله بولوشدی.

اندلس عسکر ینڭ باشلقى شهید بولغاچ، آنڭ اورنینه «عبدالرحمن الغافق» اسملی آدم عسکر باشلقى تعیین ایتمش ایدی. عبدالرحمن زور بر آردو ایله پیره نه طاولرن اوتوب، فرانسیه نڭ «لیون» و «بور دو» شهرلرن فتح ایتمدی. عبدالرحمن نڭ فکری: آوروپانڭ جنوب طرفلرندن اوتوب استانبولغه باروب چفق ایدی، لکن «پوآتین» شهری یاننده غی صوغشده شهید بولدی. عسکری جیڭلدی. اسلاملرنڭ بوڭا قدر واق تویهك جیڭلورلی بولغالاسهده بوندى اوڭقابسز رهوشده جیڭلو برنچی اولارق «پواتیه» جیڭلوویدر. بو صوغشده فرانسوز عسکر ینڭ باشلقى «شارل مارتل» اسملی بز آدم ایدی.

هشام زماننده «شید حسین البطل» اسملی مشهور بر قهرمان روملر ایله بیك کوب مرتبه صوغشدی. هر قایوسنک روملر نی جیڭه کیلدی. حتی بر دفعه سنک استانبولنی محاصره ایتوب روم ایمپراطوری «قسطنطین» نی اسیر توشردی. هشام زماننده دیڭزده هم صوغش لر بولوب «سجیلیه» آطه سی ضبط ایتمدی. هشام بن عبدالملك یکر می یل قدر خلیفه لك ایتوب هجرتنڭ ۱۲۵ نچی سنه سنه، ایلی اوج یاشنده وفات ایتمدی.

ایکنچی ولید ایکنچی یزید اوغلی

۱۲۵ — ۱۲۶

هشامدن صوڭ ایکنچی یزید اوغلی ایکنچی ولید خلیفه بولدی. ولید غایت فاسق بر آدم بولوب، بوتون عمرن اسلامینکه خلاف بولغان اشلر

ایله اوتکاردی. بیک کوب وقتی ایسرکک ایله اوتدی. شونلقدن مملکت اشلرن ره تلاب فارامادی، مملکت کوندن کون ناچارلاندى. آخر الامر خلقی اوزندن بیزوب برنچی ولیدنک اوغلی اوچنچی یزیدکه بیعت ایتمیلر. ولید سوریه ده گی طرابلس طرفلرنده آو اولاب یورگانده وفات ایندی. خلیفه لك ایتووی بر یل قدرگنده در.

۱۲

اوچنچی یزید برنچی ولید اوغلی

۱۲۶—۱۲۷

ایکنچی ولیددن سوک اوچنچی یزید خلیفه بولدی. بو زمان امویه دولتی بیک چووالغان ایدی. تورهلر حکومت که اطاعت ایتمیلر، همان بر برلری ایله نزاعلاشوب وقتلرن اوتکه ره لر ایدی. شونلقدن مملکتده انقراض اثری بیک آچق بلنه ایدی.

اوچنچی یزید بو چووالورنی نی قدر باصدرورغه نلهسه ده تمام باصدرا آلمادی. آلتی آی قدر خلیفه لك ایتمکچ، هجرتنک ۱۲۷ نچی سنه سنده وفات ایندی.

۱۳

برنچی ولید اوغلی ابراهیم

۱۲۷

اوچنچی یزیددن سوک اورنینه برنچی ولید اوغلی ابراهیم خلیفه بولدی. بوونک زماننده مملکتنک بیک کوب اورنلرنده چووالور بار ایدی. شول چووالورغه سلیمان بن هشام ایله مروان چهارده کیلوب فاتناشدیلر. ابراهیم بونلرغه فارشو طوروب فاراسه ده بولدر آلمادی، اوزندن خلیفه لکنی مروان کوچلب آلدی.

۱۴

ایکنچی مروان بن محمد بن مروان

۱۲۷

ابراهیم دن سوک مروان نخت که چقدی. بو مروان امویه دولتنک سوکفی

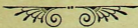

خلیفه سیدر. بو وقت هم امویہ مملکتی اچندہ چو والولر دوام ایته ایدی. مروان بونی نچک بولسدهه باصدردی. شوندن سوڭ ایکی یل قدر راحت عمرده ایتدی. لکن عباسیلردن (*) «ابو مسلم خراسانی» اسملی بر آدم میدانغه چغوب، امویہ حکمدارلرینڭ ظلمندن طویقان آدملرنی اوز تیره سینه جیدی. ایڭ اۆل باشلاب «مرو» طرفلرنده مروانغه قارشو اختلال چقاردی، بارا طورغاچ بوتون خراسان و ایران طرفلرن ضبط ایتدی.

ابو مسلم نڭ مقصدی: حکومتنی امویلر قولندن آلوب، عباسیلر قولینه کوچرمک ایدی. شونڭ اوچون خاقنی «ابراهیم بن محمد العباسی» غه بیعت ایتەرگه اوندهدی. لکن ابراهیم امویلر ایله بولغان بر صوغشده شهید بولدی. ابراهیم اورنینه ابو العباس عبدالله قالدی. ابو مسلم طرفلری شونارغه بیعت ایتدیلر. مروان ایڭ سوڭغی کوچن صرف ایتوب یوز یکریمی مڭ قدر عسکر جیدی. وعباسیلرغه قارشو صوغشورغه چقدی. لکن «زاب» نهری بوینده بولغان فاتنی زور بر صوغشده عسکری جیکلیدی، اوزی ئلك شامغه، آنندن مصرغه قاچدی. حکومت عباسیلر قولینه کروب بتکاچ مصرده طوتلوب اوترلیدی. ایکنچی مروانغه تار یخده «مروان حمار» دیوب یورنله.

امویلردن باری اون دورت حکمدار کیلوب ایڭ ئلك گیسسی معاویہ بن ابی سفیان، ایڭ سوڭغیسسی شوشی مروان حماردر. امویہ دولتی طوقسان بر یل قدر دوام ایتوب بو دورده اسلام مملکتنی بیک زور ایدی وترفی ایتدی. وشونڭ ایله برابر اسلاملر کوڭلندن چقهاسدای ناچار لقلرده قیلندی.

بویندن سوڭغی جزئی عباسیلر دورینه ائقادر.

(*) رسول اکرمونڭ آناسی ایله بر طوغمه عباس بن عبدالله طلب نسلدن بولغان آدملرگه عباسی دییلهدر.